

Opinnäytetyö (AMK)

Myyntityö

2020

Jenni Hyvärinen

LUKIOLAISTEN RAHANKÄYTTÖ

Jenni Hyvärinen

LUKIOLAISTEN RAHANKÄYTTÖ

Tämän opinnäytetyön tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaista on lukiolaisten rahankäyttö sekä mitä ja kenen kanssa he rahasta keskustelevat. Lisäksi haluttiin saada tietoa siitä, minkälaista on lukiolaisten säästäminen ja sijoittaminen. Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Turun ammattikorkeakoulu, ja tutkimuksen oli määrä toimia ammattikorkeakoululle esiselvityksenä nuorten rahankäytöstä.

Tutkimus toteutettiin Webropol-kyselynä, jossa suurin osa kysymyksistä oli suljettuja kysymyksiä, joihin vastaajan oli kysymyksestä riippuen mahdollisuus valita yksi tai useampi vastausvaihtoehto. Kyselyssä oli myös avoimia kysymyksiä, joiden avulla haluttiin saada tarkempaa tietoa vastaajan rahankäytöstä. Lisäksi kyselyn lopussa oli 15 väittämää rahankäyttöön liittyen. Kysely lähetettiin 20 lukion rehtorille eri puolille Suomea ja rehtoreita pyydettiin jakamaan kyselyn linkki opettajien kautta oppilaille. Vastauksia kyselyyn saatiin 375 kappaletta.

Kyselytutkimuksen mukaan lukiolaisten rahankäyttö tuntuu olevan hyvällä mallilla. Kukaan vastaajista ei esimerkiksi ollut ottanut pikavippiä eikä 99 % vastaajista ottaisi pikavippiä tiukan paikan tullen. Nuorista jopa 84 % kertoi säästäneensä säännöllisesti tai satunnaisesti. Säästäminen olikin kahviloiden ja ruokapaikkojen jälkeen suosituin kohde rahankäytölle.

Kyselytutkimuksesta nousi selkeästi esille se, että lukiolaiset eivät ole kovin aktiivisia sijoittajia. Vain 18 % vastaajista oli sijoittanut säännöllisesti tai satunnaisesti. Sillä, oliko joku muu, esimerkiksi vanhempi, sijoittanut lukiolaisen puolesta, näytti olevan vaikutusta siihen, oliko lukiolainen itsekin sijoittanut. Myös kotona, koulussa tai kavereiden kanssa sijoittamisesta keskustelleet olivat sijoittaneet enemmän verrattuna niihin, jotka eivät olleet keskustelleet kenenkään kanssa sijoittamisesta.

ASIASANAT:

lukiolaiset, rahankäyttö, sijoittaminen, säästäminen, talousosaaminen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Professional Sales

Spring 2020 | 51 pages, 9 pages in appendices

Jenni Hyvärinen

MONEY AND UPPER SECONDARY SCHOOL STUDENTS

The purpose of this thesis was to examine what kind of spending habits upper secondary school students have. The purpose was also to find out what and with whom upper secondary school students discuss about money and whether they save or invest their money. The thesis was commissioned by Turku University of Applied Sciences and the study was to serve as a preliminary study of the spending habits of the young people.

The study was conducted as a Webropol-survey, where most of the questions were closed-ended questions with the respondent being able to choose one or more answer options depending on the question. There were also open-ended questions that sought to obtain more accurate information of the respondent's use of money. The questionnaire was sent to 20 upper secondary school principals across Finland and the principals were asked to share the link of the questionnaire with the students through teachers. The survey received 375 responses.

According to the survey, spending money among upper secondary school students does not raise concerns. For example, none of the respondents had taken a quickie loan and 99 % of the respondents would not even take one if they were in a difficult situation. Up to 84 % of young people said they had made regular or occasional savings. Saving was the most popular answer for spending money after the cafes and restaurants.

The survey clearly showed that upper secondary school students are not very active investors. Only 18 % of the respondents had invested regularly or occasionally. Whether or not someone else, such as a parent, had invested on behalf of the young, seemed to have an effect on the young's own investing. Also, those who had discussed about investing at home, at school, or with friends had invested more than those who had not discussed investing with anyone.

KEYWORDS:

financial capability, investing, money, saving, upper secondary school students

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 TALOUSOSAAMINEN	8
2.1 Talousosaamisen neljä osa-aluetta	8
2.1.1 Raha-asioiden hallinta	9
2.1.2 Tulevaisuuden suunnittelu	9
2.1.3 Finanssituotteiden valinta	10
2.1.4 Ajan tasalla pysyminen	10
2.2 Talousosaamisen merkitys	11
3 VELKAANTUMINEN	13
3.1 Ylivelkaantuminen	15
3.2 Perintä, maksuhäiriömerkintä ja ulosotto	17
3.3 Velan vanheneminen	19
4 NUORET JA RAHA	21
4.1 Nuorten velkaantuminen ja maksuhäiriömerkinnät	23
4.2 Nuorten säästäminen ja sijoittaminen	25
5 KYSELYTUTKIMUS LUKIOLAISILLE	27
5.1 Tutkimuksen toteutus	27
5.2 Tulokset	29
5.2.1 Taustatiedot	29
5.2.2 Rahankäyttö	30
5.2.3 Lainaaminen	33
5.2.4 Rahankäytön seuraaminen ja rahasta keskustelu	36
5.2.5 Säästäminen ja sijoittaminen	39
5.2.6 Väittämät	43
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	46
LÄHTEET	48

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

KUVAT

Kuva 1. Maksuhäiriön muodostuminen. 18

KUVIOT

Kuvio 1. Suomalaisten kotitalouksien velkaantumisaste.	14
Kuvio 2. Kulutusluotot Suomessa toimivilta luottolaitoksilta suomalaisille kotitalouksille.	15
Kuvio 3. Henkilöt, joilla on maksuhäiriö.	17
Kuvio 4. Maksuhäiriöiset henkilöt eri ikäluokissa 31.3.2019.	24
Kuvio 5. Sijoittaminen on huomattavasti yleisempää niillä, joiden vanhemmat ovat sijoittaneet.	26
Kuvio 6. Kyselyyn vastanneiden ikä.	29
Kuvio 7. Kyselyyn vastanneiden sukupuoli.	30
Kuvio 8. Lukiolaisten kuukaudessa käyttöön saama rahamäärä.	31
Kuvio 9. Lukiolaisten kuukaudessa kuluttama rahamäärä.	32
Kuvio 10. Lukiolaisten rahankäyttökohteet.	33
Kuvio 11. Tahot, joilta lukiolaiset ovat lainanneet rahaa.	34
Kuvio 12. Rahamäärät, joita lukiolaiset ovat lainanneet.	35
Kuvio 13. Lukiolaisten rahankäytön seurantatavat.	37
Kuvio 14. Lukiolaisten rahankäyttöön liittyvät keskustelunaiheet kotona, koulussa ja kavereiden kanssa.	38
Kuvio 15. Lukiolaisten säästäminen.	39
Kuvio 16. Lukiolaisille säästäneet henkilöt.	40
Kuvio 17. Lukiolaisten sijoittaminen.	41
Kuvio 18. Lukiolaisten puolesta sijoittaneet henkilöt.	42
Kuvio 19. Lukiolaisten sijoittaminen suhteessa siihen, onko aiheesta keskusteltu.	42

TAULUKOT

Taulukko 1. 15 vuotta täyttäneiden nuorten yleisimmät ulosottovelat vuonna 2014.	23
Taulukko 2. Väittämät rahankäyttöön liittyvistä asioista.	44

1 JOHDANTO

”Finanssitekniologian muutoksesta on yleisesti todettu, että koskaan aikaisemmin muutos ei ole ollut niin voimakasta, kuin mitä se on nyt. Ja aivan yhtä yleisesti on todettu, ettei muutos enää koskaan tule olemaan näin hidasta.” (Pantzar 2018, 7.) Tällä hetkellä elämme maailmassa, jossa käteistä käytetään koko ajan vähemmän ja uusia erilaisia maksutapoja tulee tarjolle jatkuvalla syötöllä. Tilanteessa, jossa erilaisia pieniä ja verrattain isojakin luottoja ja lainoja – myös vakuudettomia – mainostetaan niin radiossa, televisiossa kuin bussipysäkillä, on tärkeää oppia keinoja oman talouden hallintaan ja rahan kanssa toimimiseen.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, minkälaista on lukiolaisten rahankäyttö sekä kenen kanssa ja mitä he rahasta keskustelevat. Lisäksi selvitetään, mitä lukiolaiset tietävät sijoittamisesta ja minkälaista säästämistä ja sijoittamista heidän keskuudessaan esiintyy. Tutkimuksen tulosten perusteella arvioidaan lukiolaisten taloustaitoja ja pohditaan, olisiko nuorten talousosaamiseen panostettava nykyistä enemmän eri tahoilta.

Yhteiskunnassa yleisesti odotetaan, että taloustaitojen opettaminen lapsille ja nuorille on ensisijaisesti kodin ja osin myös koulun tehtävä (Suomen Ekonomit ry 2019). Jokainen voi kuitenkin pohtia, minkälaista mallia nuoren on mahdollista saada kodista, jossa vanhemmilla itsellään on ongelmia hallita talouttaan. Jos nuorena ei saa tarpeeksi eväitä rahan kanssa toimimiseen, voi nuoren aikuisen elämään siirtyminen etenkin kotoa pois muuttaessa tuoda haasteita, kun on ehkä ensimmäistä kertaa elämässä itse ottettava vastuu omasta taloudesta.

Asiakastiedon (2019) viimeisimmän julkaisun mukaan Suomessa oli vuoden 2019 alussa 383 500 henkilöä, jolla oli maksuhäiriömerkintä. Maksuhäiriömerkkinän omaavien henkilöiden määrä on kasvanut vuosi vuodelta, ja eniten maksuhäiriöitä on 25–39-vuotiailla henkilöillä, miehillä hieman naisia enemmän (Suomen Asiakastieto Oy 2019). Maksuhäiriömerkintöjen ulkopuolelle jäävät kuitenkin vielä esimerkiksi ne velkaantuneet, jotka ovat ottaneet uutta lainaa vanhan maksamiseen eikä velkaantuminen ole heillä vielä realisoitunut luottotietojen menettämisenä.

Pikavipeistä, lainoista ja koroista olisi hyvä puhua nuorille, mutta yhtä tärkeää olisi puhua myös säästämisestä ja sijoittamisesta, sillä yhtäläillä niiden hallitseminen kuuluu taloustaitoihin. Nordean (2019) teettämän pohjoismaisen kyselytutkimuksen mukaan 20 %

kyselyyn vastanneista 18–25-vuotiasta sijoitti säännöllisesti ja 22 % silloin tällöin. Sijoittaminen oli huomattavasti yleisempää niillä henkilöillä, joiden vanhemmatkin olivat sijoittaneet. Lisäksi tulkinnasta selviää, että sijoittaminen oli myös huomattavasti yleisempää niillä henkilöillä, joiden kanssa raha-asioista oli puhuttu lapsuudenkodissa rohkaisevasti. (Nordea Bank Oyj 2019.) Näiden tulosten valossa on siis selkeää, että kotoa saadulla mallilla sekä avoimella rahasta keskustelulla nuoren kanssa on vaikutuksia nuoren sijoittamiseen.

Opinnäytetyö toteutetaan yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun kanssa, ja sen on tarkoitus toimia esiselvityksenä tulevien projektien rahoitustarpeita arvioitaessa. Tutkimus toteutetaan kyselytutkimuksena, jonka pääasiallisena tavoitteena on tuottaa määrällistä aineistoa. Kyselytutkimukseen on lisätty kuitenkin joitain avoimia kysymyksiä tarkentamaan vastaajan ajatuksia.

2 TALOUSOSAAMINEN

Taloulosaaminen, taloustaidot, talouden lukutaito, talouden hallinta jne. Rahankäytön hallintaan liittyvissä teksteissä näkee käytettävän monia eri termejä. Harvoin kuitenkaan sitä, mitä termi pitää sisällään on avattu lukijalle. Luultavasti jokaisella kuitenkin on jonkinlainen käsitys siitä, mitä tarkoitetaan taloustaidoilla. Moni ei välttämättä kuitenkaan tule ajatelleeksi, että esimerkiksi riskeiltä suojautuminen vakutuuksilla on myös osa omaa taloudenhallintaa tai että uutisten ja maailman tilanteen seuranta kuuluu taloustaitoihin. (Peura-Kapanen 2012, 4.)

Pelkistetysti ilmaistuna voidaan sanoa taloulosaamisen olevan viisautta ja varovaisuutta rahankäytössä. Tiedot, taidot ja vastuullisuus ovat kaikki avaintekijöitä taloulosaamisessa ja omaa taloutta koskevien päätösten teossa. (Peura-Kapanen 2012, 2.) Ilman ymmärrystä taloudellisten toimiensa seurauksista ihminen joutuu varsin nopeasti ongelmiin. Kenenkään varat eivät riitä loputtomiin, ja etenkin silloin, kun varoja ei ole paljon, korostuu hyvien taloustaitojen merkitys.

2.1 Taloulosaamisen neljä osa-aluetta

Atkinson, McKay, Kempson ja Collard (2006, 1) käyttävät tutkimuksessaan taloulosaamisesta englanninkielistä termiä *financial capability*, joka suomeksi käännettynä on taloudellinen kyvykkyys. Tutkimuksessaan he jaottelevat taloudellisen kyvykkyuden neljään eri osa-alueeseen, jotka ovat *managing money*, *planning ahead*, *choosing products* ja *staying informed* (Atkinson ym. 2006, 1). Suomeksi käännettynä termit ovat *raha-asioiden hallinta*, *tulevaisuuden suunnittelu*, *finanssituotteiden valinta* ja *ajan tasalla pysyminen* (talouden seuraaminen) (Peura-Kapanen 2013).

Atkinsonin ym. (2006) taloudellinen kyvykkyys pitää sisällään talousasioiden tietämyksen ja ymmärtämisen, taidot, itseluottamuksen ja asenteet, joihin oletettavasti vaikuttavat henkilön aiemmat kokemukset ja olosuhteet sekä henkilön oma persoona. Seuraavaksi tarkastellaan, mitä taloudellisen kyvykkyuden eri osa-alueet pitävät sisällään.

2.1.1 Raha-asioiden hallinta

Atkinsonin ym. (2006) tutkimukseen osallistuneet pitivät raha-asioiden hallintaa yhtenä taloudellisen kyvykkyyden avaintekijänä. Raha-asioiden hallintaan kuuluu elämisen kustannusten hahmottaminen, vastuunottaminen päivittäisistä raha-asioista sekä taito budjetoida ja seurata omaa taloutta (Peura-Kapanen 2012, 4).

Taloudellisesti kyvykäs henkilö saa menot vastaamaan tuloja, joten tili ei ole miinuksella palkkapäivän koittaessa. Laskut tulee maksettua ajallaan eikä niiden maksamiseen tarvitse lainata muilta tai käyttää luottokorttia. Taloudellisesti kyvykäs henkilö ymmärtää, että välttämättömät menot, kuten laskut, ruuat, asunnon kustannukset ja esimerkiksi mahdolliset lääkkeet, on hoidettava ennen kuin voi miettiä muita kohteita rahankäytölle. Raha-asioiden hallintaan kuuluu myös olennaisesti oman talouden seuranta. Taloudellisesti kyvykäs henkilö tarkastaa menot ja tulot esimerkiksi tiliotteesta sekä vallitsevan rahatilanteen ennen rahankäyttöä. Hän myös suunnitelee rahankäyttönsä niin, että tulevan ja tiedossa olevan menon aikaan hänellä on varaa hoitaa kyseinen menoerä. (Atkinson ym. 2006.)

2.1.2 Tulevaisuuden suunnittelu

Taloudellisesti kyvykäs henkilö haluaa varautua tulevaan suunnittelemalla etukäteen, sillä taloutta voivat koetella tiedossa olevat tai yllättävät suuret menot. Tällaisia tiedossa olevia menoja ovat esimerkiksi häät, auton osto tai lomamatka. Yllättäviin menoihin taas lukeutuu esimerkiksi auton tai kodinkoneen hajoaminen. Taloutta voi suurien menojen lisäksi koetella tulotason hetkellinen tai pitkäaikainen putoaminen, mikä väistämättä vaikeuttaa henkilön päivittäisten raha-asioiden hallintaa, jos etukäteen ei ole tehty minkäänlaisia suunnitelmia pahan päivän varalle. Taloudellisesti kyvykkäälle henkilölle ominaista on, että yllättävästä suuresta menosta selvitäkseen hän mieluummin keskeyttää säästämisen kuin ottaa lainaa. Vastaavasti tiedossa olevaa suurta menoa varten mieluummin säästetään kuin otetaan lainaa. (Atkinson ym. 2006.)

Tulevaisuuden suunnitteluun kuuluu taloudellisesti kyvykkäällä henkilöllä varallisuuden kartuttaminen ja tähän olennaisesti säästäminen ja sijoittaminen sekä säästötavoitteiden asettaminen. Tavoitteisiin taas liittyy niiden keinojen löytäminen, joilla tavoitteet saavutetaan. Jokaisen tulevaisuuteen kuuluu myös eläköityminen, vaikka se ei välttämättä

kaikissa ikäluokissa tunnukaan läheiseltä asialta. Eläkeaikaan varautuminen on kuitenkin myös osa tulevaisuuden suunnittelua. (Atkinson ym. 2006.)

2.1.3 Finanssituotteiden valinta

Finanssituotteita on tarjolla useita erilaisia ja myös niiden tarjoajia on markkinoilla paljon. Yleisimpiä tarjoajia ovat pankit, muut rahoituslaitokset ja vakuutusyhtiöt. Finanssituotteisiin kuuluvat muun muassa erilaiset luotot ja lainat, pankki- ja luottokortit, käyttö- ja säästötilit, sijoitusinstrumentit, kuten osakkeet ja rahastot sekä vakuutukset. Taloudellisesti kyvykäs henkilö osaa etsiä tietoa näistä tuotteista ja vertailee avaintekijöitä ja kustannuksia eri tuotteiden välillä. Tuotteiden valintaan liittyy olennaisesti sopimusten ja terminologian ymmärtäminen sekä tuotteisiin liittyvien riskien tunteminen. Riskien tunnistamisen lisäksi taloudellisesti kyvykäs henkilö myös varautuu riskeihin. Varautumisen mahdollistavat useat eri vakuutukset, kuten esimerkiksi henki-, sairaus- ja omaisuusvakuutukset. (Atkinson ym. 2006; Peura-Kapanen 2012, 4.)

2.1.4 Ajan tasalla pysyminen

Ajan tasalla pysymisellä tarkoitetaan sitä, että henkilö aktiivisesti ja kiinnostuneena seuraa talouteen liittyviä asioita esimerkiksi sanomalehdistä, televisiosta, radiosta, internetistä tai vaikka pankin tai muun finanssipalveluita tarjoavan tahon kautta. Seurattavia asioita ovat esimerkiksi muutokset asunto- ja osakemarkkinoilla sekä koroissa ja inflaatiossa. Lisäksi työllisyyteen, verotukseen, eläkkeisiin ja muihin etuuksiin sekä finanssituotteisiin liittyvä tietous kuuluu talousasioista ajan tasalla olemiseen. (Atkinson ym. 2006.)

Taloudellisesti kyvykäs henkilö osaa ja haluaa tehdä valituksen silloin, kun on aihetta, ja tietää, miten tehdä se tehokkaasti. Aihetta valitukselle voi olla esimerkiksi, jos henkilölle on myyty hänelle soveltumaton finanssituote, jokin taho on veloittanut liikaa maksuja, ostetun tuotteen laadussa on puutteita tai maksetussa etuuden tai eläkkeen määrässä on virhe. (Atkinson ym. 2006.) Reklamointi ja oman edun ajaminen tällaisissa tilanteissa on parempi tapa osoittaa valvutuneisuutensa kuin se, että jää hiljaa nuolemaan näppejään.

2.2 Talousosaamisen merkitys

Taloustaidot ovat merkittävä osa yhteiskunnallisia taitoja ja pohja niille luodaan jo nuorena. Nordnetin, Talous ja nuoret TATin, Suomen Ekonomien ja Suomen kauppakorkeakoulut ry:n vuonna 2019 teettämän kyselyn mukaan vastuun tämän pohjan luomisesta suomalaiset ovat sysänneet kodille ja koululle. Kyselyyn vastanneista 39 % oli sitä mieltä, että ensisijainen vastuu nuorten talousosaamisen parantamisesta on kodeilla. Noin kolmannes oli sitä mieltä, että suurin vastuu on koululla. (Suomen Ekonomit ry 2019.) Tosiasia kuitenkin on, että perheet ovat niin taloudellisilta kuin muilta tietotaidoilta pääomiltaan hyvinkin eriäviä, mistä johtuen kaikki kodit eivät pysty tarjoamaan tarvittavaa opastusta nuorelle taloustaitojen hankkimiseen ja omaksumiseen. Koulujen hyvä puoli taas on siinä, että ne tavoittavat kaikki lapset ja nuoret tiettyyn ikään saakka ja yhteiseen opetussuunnitelmaan perustuen voivat tarjota samat sisällöt kaikille.

Taloustaitojen oppimisen tarve ei kuitenkaan rajoitu vain nuoruteen, vaan jatkuu läpi elämän. Ihmisen elinkaareen voi mahtua useita ennalta-arvaamattomia muutoksia, jotka voivat vaikuttaa suurestikin yksilön talouteen. Tällaisia muutoksia ovat esimerkiksi avioero, puolison kuolema, työttömyys ja sairastuminen. Tällaisiin tilanteisiin varautuminen ja niistä selviytyminen vaativat yksilöltä hyvää talousosaamista. Jos talousosaaminen on heikkoa eikä taitoja näistä tilanteista selviämiseen ole, on mahdollisuuksien mukaan opittava ja omaksuttava uutta.

Suomen Pankin pääjohtaja Olli Rehnin (2018, 3) mukaan ”puutteellisesta oman talouden hallinnasta johtuvien ongelmien sekä taloudelliset että sosiaaliset kustannukset ovat yhteiskunnalle huomattavan korkeat”. Talousongelmat tuovat mukanaan huolia, murheita ja stressiä. Ylivelkaantuneisuudella onkin todettu olevan selvä yhteys etenkin naisilla sekä psyykkiseen että fyysiseen sairastavuuteen. (Blomgren ym. 2014.) Meltzer ym. (2012) tutkivat velan ja tavallisimpien mielenterveyden häiriöiden yhteyttä. Tällaisia mielenterveyden häiriöitä ovat esimerkiksi masennus, ahdistuneisuushäiriö ja paniikkihäiriö. Tulosten mukaan velkaantuneilla aikuisilla oli lähes kolme kertaa velkaantumattomia aikuisia useammin jokin näistä mielenterveyden häiriöistä. (Meltzer 2012, 109–110.) Ennaltaehkäiseminen on siis yksi merkittävä taloustaitojen opettamisen ja parantamisen lähtökohta, sillä talousongelmat johtavat usein ylivelkaantumiseen, joka taas aiheuttaa yhteiskunnalle kuluja toimeentulotuista, ulosotosta, velkajärjestelystä ja terveydenhoidosta. Huomattavasti edullisemmaksi tulee tehokas taloustaitojen opetus jo varhaisessa vaiheessa.

Taloulosaamisesta puhuttaessa on otettava huomioon se seikka, että aina hyvätkään tiedot ja taidot eivät takaa niiden mukaan toimimista. Rahankäyttöä voi verrata vaikka päihteyksiin tai epäterveelliseen ruokaan. Kaikki tietävät, että alkoholin juominen tai hampurilaisten syöminen eivät ole hyväksi terveydelle, mutta silti niitä juodaan ja syödään. Sama pätee rahaan. Vaikka tiedettäisiin, että kalliin ostoksen jälkeen rahaa ei riitä enää laskuihin, ostos tehdään silti. Tietojen ja taitojen lisäksi talouden hallintaan liittyvät siis vahvasti halu ja tarve. Näiden erottaminen toisistaan ja niiden kontrollointi eivät välttämättä ole aina helppoa, vaikka taloulosaamisen kannalta merkittävät tiedot ja taidot olisivatkin hallussa.

3 VELKAANTUMINEN

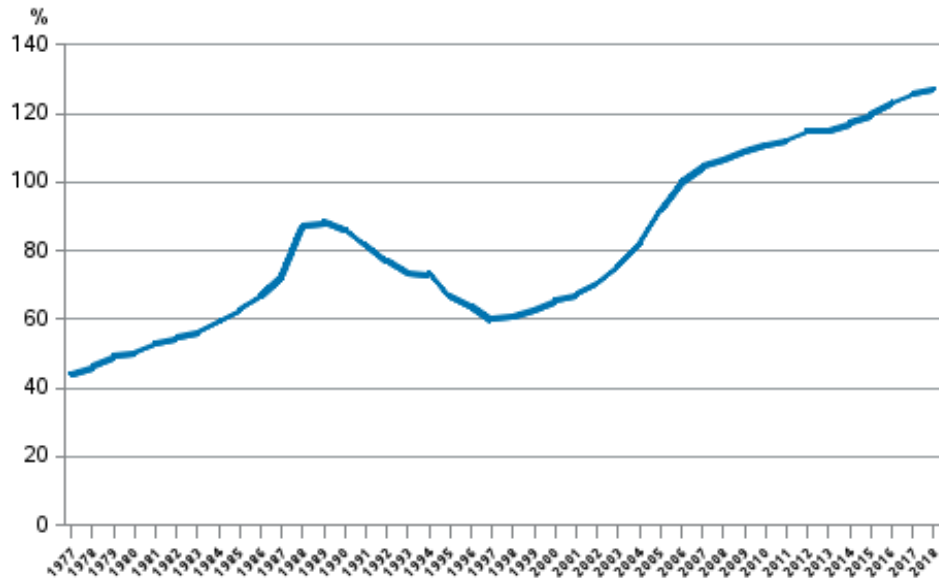
Suomessa on jo useamman vuoden puhuttu huolestuneeseen sävyyn ihmisten velkaantumisesta ja luottotietojen menettämisestä. Tällä hetkellä mediaa seurattessa huomaa ehkä hieman tragikoomisen ilmiön: lehden toisella sivulla saattaa olla uutinen maksuhäiriötilastoista ja seuraavalla sivulla onkin sitten luottolaitoksen lainamainos. Televisiossa ei enää riitä, että luottolaitosten mainokset pyörivät mainoskatkoilla, vaan nyt mainoksia välähtää jo itse ohjelmien aikana ruutuun. Suositun Vain elämää -ohjelman mainoskatkolla eräs luottolaitos mainostaa ”Lainaa elämään”. Lainaa tuputetaan siis monissa eri kanavissa, ja lainan saaminen on helpottunut, koska tarjolla on laaja valikoima erilaisia vakuudettomia lainoja. Nopean Internet-selailun tuloksena selviää, että vakuudetonta lainaa tarjotaan ainakin aina 70 000 euroon asti.

Sanat *velka* ja *velkaantuminen* aiheuttavat usein negatiivisia mielleyhtymiä. Velka ei kuitenkaan itsessään kerro mitään velallisen taloudellisesta tilanteesta, päinvastoin velka voi olla merkki myös velanottajan huomattavasta omaisuudesta tai maksukyvyistä. (Blomgren ym. 2014, 245.) Tärkeää onkin siis erottaa toisistaan velkaantuminen ja yli-velkaantuminen.

Velka syntyy yleensä sopimuksen perusteella, kun jokin taho lainaa toiselta, esimerkiksi yksityishenkilö ottaa pankista asuntolainaa tai kulutusluottoa. Myös esimerkiksi asunnon vuokraamisessa, osamaksukaupassa ja nettiyhteyden hankkimisessa tehdään sopimus, jonka perusteella syntyy velkasuhde. Sopimus on yleisin tapa velan syntymiselle, mutta sen lisäksi velka voi perustua vanhingokorvaus-, vero- tai elatusvelvollisuuteen. Vahingonkorvausvelvollisuus syntyy, kun henkilö aiheuttaa toiselle vahinkoa tahallisella tai huolimattomalla teolla. Verovelka syntyy verotattavista tuloista tai esimerkiksi perinnöstä tai suuresta lahjasta. Elatusvelvollisuudesta syntyvä velka perustuu siihen, että Suomessa molemmat vanhemmat vastaavat lastensa elatuksesta. Näin ollen se vanhempi, joka ei asu lapsen kanssa, joutuu maksamaan elatusapua toiselle vanhemmalle. (Kuluttajaliitto ry 2014, 3–4.)

Tilastokeskuksen (2019a) mukaan vuonna 2018 velallisten asuntokuntien määrä kaikista Suomen asuntokunnista oli 53 %. Tämä tarkoittaa noin 1,4 miljoonaa asuntokuntaa. Eniten ihmisillä on asuntovelkaa, jota asuntokuntaa kohden oli vuonna 2018 noin 100 030 euroa. (Tilastokeskus 2019a.) Huolestuttavaa velkaantumisessa on kuitenkin se, että suomalaisten kotitalouksien velkaantumisaste on kahdessakymmenessä vuodessa

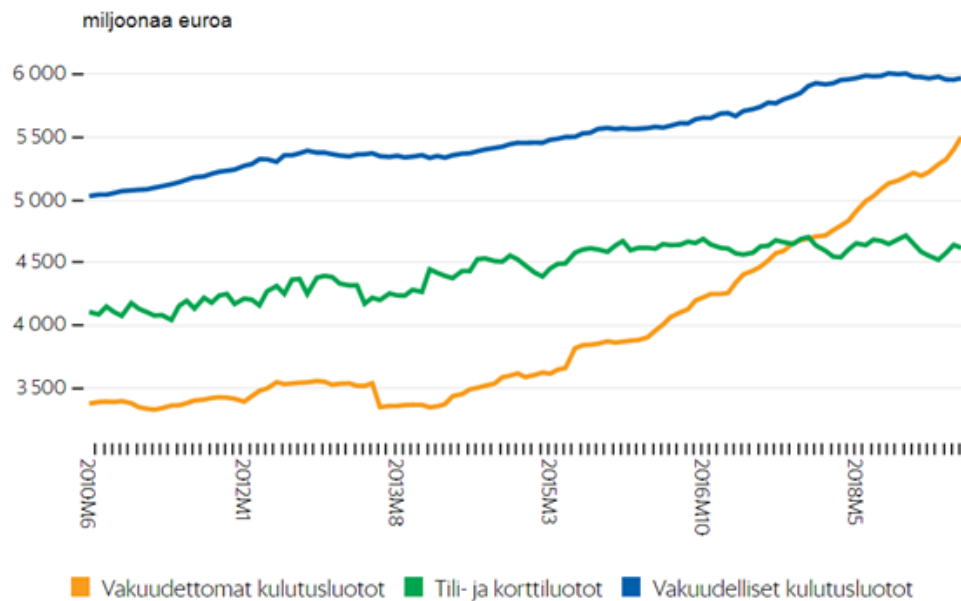
kaksinkertaistunut (kuvio 1). Vuoden 1999 kesäkuussa velkaantumisaste oli 63,1 % ja vuoden 2019 kesäkuussa jo 128 % (Suomen Pankki 2019). Velkaantumisaste kertoo velan määrän suhteessa kotitalouden käytettävissä oleviin vuoden tuloihin.

Kuvio 1. Suomalaisien kotitalouksien velkaantumisaste (Tilastokeskus 2019b).

Pankit ja muut rahoituslaitokset tarjoavat erilaisia lainoja, joista tunnetuimpia ovat asunto- ja opintolainat sekä erilaiset kulutusluotot. Lainan saamiseksi vaaditaan lainanottajalta yleensä vakuus, joka voi olla esimerkiksi ostettava asunto, arvopaperi tai muu omaisuus. Myös henkilötakaajia voidaan käyttää lainan takaisinmaksun turvaamiseksi. Vakuus on ensisijaisesti tärkeä pankille, mutta sen voidaan ajatella turvaavan myös velallisen taloudellista asemaa. Mikäli velallisen maksukyky joskus olennaisesti pienenee, voi vakuuden realisoimalla maksaa lainan pois. Nykyisin yhä yleisempiä ovat myös vakuudettomat lainat, joiden kanssa lainanottaja on maksukyvyyn heiketessä ongelmassa, kun mitään realisoitavaa ei ole. Tällaisissa tapauksissa moni saattaa ottaa uutta kulutuslainaa maksaakseen vanhaa lainaa pois.

Kuviosta 2 nähdään, että vakuudettomien kulutusluottejen kokonaisarvo on on kasvanut selkeästi muita kulutusluottoja jyrkemmin ja on jo lähellä vakuudellisten kulutusluottojen kokonaisarvoa. Vaikka vakuudettomat kulutusluotot ovat euromäärällisesti vakuudellisia kulutusluottoja pienempiä, otetaan niitä kuitenkin määrällisesti paljon enemmän. (Niskakangas 2019.)

Kuvio 2. Kulutusluotot Suomessa toimivilta luottolaitoksilta suomalaisille kotitalouksille (Niskakangas 2019).

Vakuudettomat kulutusluotot ovat omiaan lisäämään maksukyvyttömyyttä ja ylivelkaantumista, sillä sen lisäksi, että luottoihin ei ole kiinnitetty mitään vakuutta, vakuudettomien kulutusluottojen korot ovat yleensä korkeammat kuin vakuudellisissa luotoissa. Vuoden 2019 kesäkuussa keskimääräinen korko suomalaisten luottolaitosten myöntämille vakuudettomille kulutusluotoille oli 5,5 %, kun se vakuudellisilla kulutusluotoilla oli 2,4 %. Tilastot eivät kuitenkaan kerro koko totuutta, sillä suomalaiset ottavat kulutusluottoja myös pikavippifirmoilta ja ulkomaisilta pankeilta, joiden luottojen korot voivat olla moninkertaisia Suomen pankkien korkoihin verrattuna. (Niskakangas 2019.) Kulutusluottojen korkomenoja hillitsemään astui 1.9.2019 voimaan uusi laki, jonka mukaan luoton nimelliskorko ei saa olla yli 20 %, eivätkä vuotuiset luottoon liittyvät kustannukset saa ylittää 150 euroa (Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38, § 17a).

3.1 Ylivelkaantuminen

Velkaantuminen ja ylivelkaantuminen ovat toisistaan erotettavia käsitteitä. Jollain saattaa olla paljonkin velkaa ja useita luottoja maksettavanaan, mutta hän ei silti ole taloudellisesti ongelmissa. Jollain taas yksikin euromäärältään mitätön luotto voi ajaa maksuvaikeuksiin. Ylivelkaantuminen ei ole aina välttämättä vain huonotuloisten ongelma, sillä

hyvätuloisetkin voivat lainojen avulla pitää tuloihinsa nähden yllä liian korkeaa elin- ja kulutustasoa ja näin ylivelkaantua.

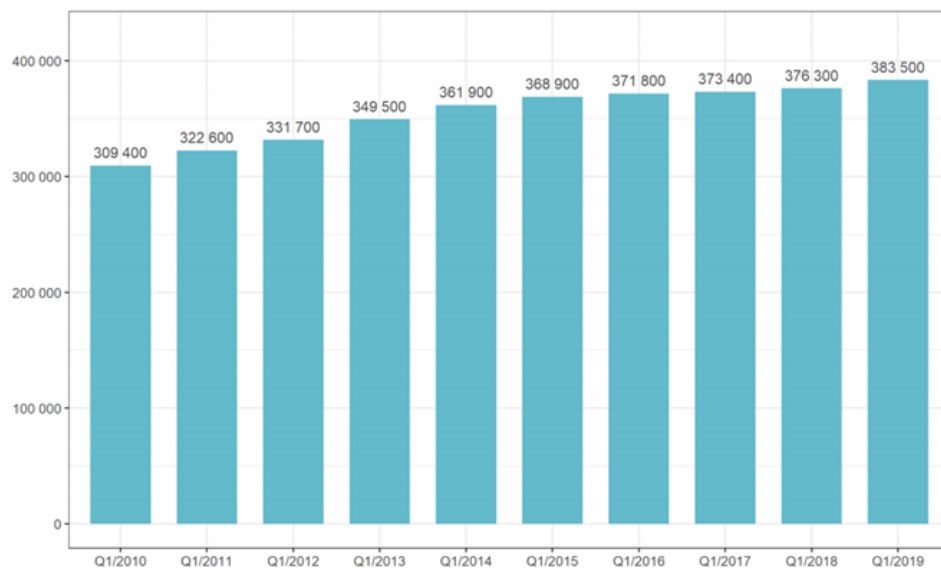
Ihminen velkaantuu yleensä kahdesta syystä: hän haluaa lisätä velkaantumisen kautta resurssejaan (esimerkiksi asunto) tai lisätä kulutustaan yli tulojensa (Mellais 1991, 6). Ylivelkaantumisella tarkoitetaan yleensä velan tai velkojen kasautumista ja velallisen maksukyvyyn ylittävää velanottoa. Tällöin velallisen tulot eivät riitä kattamaan velanhoito-
menoja, eikä tilanteseen ole lähitulevaisuudessa näkyvissä helpotusta. (Koljonen 2002, 18, Muttalaisen 1991, 72–73 mukaan.) Heikko maksukyky voi olla seurausta yksinkertaisesti liian isosta lainasta tai esimerkiksi elämäntilanteen muutoksesta, kuten työttömyydestä, avioeroesta tai sairastumisesta.

Ylivelkaantumista seuraa usein maksuhäiriömerkintä ja ulosotto. Joissakin tutkimuksissa ylivelkaantuneeksi on määritelty henkilö, jolla on yhteensä kolme tai kaksi viranomaisen vahvistamaa maksuhäiriömerkintää (Koljonen 2002, 18). On kuitenkin huomioitava, että joillakin ihmisillä ylivelkaantuminen ennen ulosottoa ja maksuhäiriömerkintöjä voi kestää pitkäänkin, sillä tällöin henkilö on usein ajautunut velkakierteeseen ja hoitaa vanhan lainan hoitomenoja uudella lainalla. Tällaisessa tapauksessa voidaan puhua subjektiivisesta ylivelkaantumisesta eli velallinen itse kokee olevansa ylivelkaantunut, vaikka merkkejä siitä ei vielä luottorekisterissä olekaan (Koljonen 2002, 19). Toisaalta on myös huomioitava, että aina maksuhäiriömerkintäkään ei kerro koko totuutta. Maksuhäiriömerkintä on voinut esimerkiksi aiheutua vain yhdestä pienestä laskusta ja velallisen huolimattomuudesta tai välinpitämättömyydestä.

Valtiovarainministeriön (2019, 88) asettaman työryhmän mietinnössä esitetään suomalaisten ylivelkaantumisen esteeksi velkakattoa. Mietinnön mukaan velalliselle myönnettyjen asunto- ja kulutusluottojen sekä mahdollisten taloyhtiölainaosuuksien kokonaismäärä saisi olla enintään 450 % suhteessa velallisen vuosituloihin. Tuloiksi katsottaisiin viimeksi päättyneen kalenterivuoden ansio- ja pääomatulot sekä etuudet bruttomääräisinä. Lisäksi työryhmä esittää, että asuntoluottoihin tulisi enimmäistakaisinmaksuaika, joka olisi 25 vuotta. (Valtiovarainministeriö 2019, 88–89, 93.) Nähtäväksi jää, kirjataanko lakiin kyseiset muutokset. Täysin kiistaton ehdotettu velkakatto ei nimittäin ole, sillä se saattaisi hankaloittaa esimerkiksi pieni- ja keskituloisten suurien perheiden tai kalliimmille alueille (pääkaupunkiseutu) haluavien asunnon hankintaa. Lisäksi velkakatto tyrehdyttäisi asuntosijoittamista, kun enää ei olisi mahdollista hankkia sijoitusasuntoja velkavipua hyödyntäen, jos lainaa on jo entuudestaan esimerkiksi omaan asuntoon.

3.2 Perintä, maksuhäiriömerkintä ja ulosotto

Asiakastiedon (2019) viimeisimmän julkaisun mukaan Suomessa uusia maksuhäiriömerkintöjä merkittiin vuoden 2019 alussa 437 720 kappaletta. Maksuhäiriöitä puolestaan oli 383 500 henkilöllä, mikä on enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Maksuhäiriöiden suuremmasta määrästä maksuhäiriöisiin henkilöihin verrattuna voikin päätellä, että monesti samalla henkilöllä on useampi maksuhäiriömerkintä. Kuviosta 3 käy ilmi myös se, että henkilöiden, joilla on maksuhäiriömerkintä, määrä on vuosien saatossa koko ajan vain kasvanut. (Suomen Asiakastieto Oy 2019.)

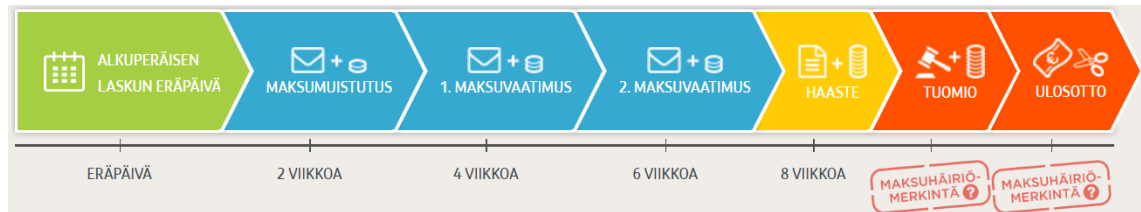

Kuvio 3. Henkilöt, joilla on maksuhäiriö (Suomen Asiakastieto Oy 2019).

Luottotiedoilla tarkoitetaan tietoja, jotka kertovat luonnollisen henkilön tai yrityksen maksukyvyistä tai -halukkuudesta. Ne voivat myös kuvata kykyä selviytyä sitoumuksista (Luottotietolaki 11.5.2007/527, § 3). Jokaisella on henkilökohtainen luottorekisteri, johon merkintä maksuhäiriöstä kirjataan. Näin ollen maksuhäiriön saaminen tarkoittaa luottotietojen menettämistä. Laskun maksamatta jättäminen ei kuitenkaan suoraan tarkoita sitä, että velalliselle tulee maksuhäiriömerkintä.

Laskun maksamatta jättämisestä seuraa yleensä alkuperäisen velkojan lähettämä maksumuistutus. Laskun perintää säätelee perintälaki, joka määrittelee perinnän aikarajat ja perintäkulujen enimmäismäärät. Kuvassa 1 on kuvattuna aikajana, josta nähdään, että perintä etenee yleensä kahden viikon jaksoissa. Maksumuistuksen saa siis lähettää kahden viikon jälkeen laskun alkuperäisestä eräpäivästä ja toisen maksumuistuksen taas

kahden viikon jälkeen ensimmäisen muistutuslaskun eräpäivästä. Moni velkoja siirtää saatavansa suoraan perintätoimistoon jo alkuperäisen eräpäivän mentyä ohi. Perintätoimistolla on maksumuistuksen lisäksi yleensä oikeus lähettää kaksi maksuvaatimusta. Tässä vaiheessa perintää kutsutaan *vapaaehtoiseksi perinnäksi* ja velallisella on vielä mahdollisuus ottaa yhteyttä perintätoimistoon neuvotellakseen maksusuunnitelman tekemisestä. (Oikeuslaitos 2019; Kuluttajaliitto 2014, 21.)

Kuva 1. Maksuhäiriön muodostuminen (Lowell 2019a).

Kun alkuperäisestä eräpäivästä on kulunut kahdeksan viikkoa ja toisesta maksuvaatimuksesta kaksia viikkoa, perintätoimisto tai alkuperäinen velkoja voi hakea saatavalle käräjäoikeuden tuomion. Tällöin vapaaehtoinen perintä muuttuu oikeudelliseksi perinnäksi, ja tästä merkiksi tuomioistuin lähettää velalliselle haasteen. Haasteen saatuaan velallinen voi vielä välttää maksuhäiriömerkinnän maksamalla koko velan ja oikeudenkäyntikulut kerralla pois. Jos velallinen myöntää kanteen oikeaksi, määrää tuomioistuin tuomiolla velan maksettavaksi. Jos velallinen ei vastaa haastehakemukseen, antaa tuomioistuin yksipuolisen tuomion. Jos velallinen haluaa riitauttaa velan, käsittelee käräjäoikeus asian normaalina siviiliriita-asiana. Kaikissa näissä tapauksissa tuomiosta seuraa maksuhäiriömerkintä luottotietorekisteriin. (Oikeuslaitos 2019; Kuluttajaliitto 2014, 23; Lowell 2019b.)

Käräjäoikeuden tuomion jälkeen ulosottomies lähettää velalliselle vireilletuloilmoituksen, jossa on velkaa koskevat tiedot ja maksukehoitus. Jos velallinen ei vapaaehtoisesti noudata tuomiota ja maksa velkaa, joutuu hän ulosottoon, jossa velka peritään pakolla. Ulosmittaus tapahtuu yleensä palkasta, eläkkeestä tai muusta toistuvasta tulosta, mutta voi kohdistua myös velallisen omaisuuteen. Ulosmittausta ei voi tehdä sosiaaliavustuksista, kuten asumistuesta tai lapsilisästä. Palkassa tai muussa ulosmitattavassa tulossa on aina suojaosuus, jolla taataan velallisen toimeentulo ja jonka alittavaa määrää ei voi ulosmitata. Mikäli ulosotto toteaa velallisen maksukyvyttömäksi, seuraa siitäkin maksuhäiriömerkintä luottorekisteriin. (Oikeuslaitos 2019; Kuluttajaliitto 2014.) Ulosotto tekee merkinnän myös silloin, kun velallista ei tavoiteta tai hänen olinpaikkansa ei ole tiedossa,

sekä silloin, kun velallisen tuloja on ulosmitattu viimeisen kahden vuoden aikana yhtäjaksoisesti vähintään 18 kuukautta (Takuusäätiö 2019a.) Suomessa oli ulosotossa vuoden 2018 aikana 578 000 vellallista, mikä on noin 15 % enemmän kuin kymmenen vuotta aiemmin (Tilastokeskus 2019c).

Velallisen on hyvä ottaa huomioon se, että jos maksua ei maksa eräpäivään mennessä, kasvattavat maksumuistutus-, perintä- ja oikeudenkäyntikulut velan kokonaismäärää. Tällaisia kuluja ovat viivästyskorko, viivästys- tai muistutusmaksut, perintätoimiston perintäkulut, tuomioistuimen käsittelymaksut, velkojan oikeudenkäyntikulut sekä ulosottomaksut. (Kuluttajaliitto 2014, 15.) On myös hyvä tietää, että jotkin laskut ovat suoraan ulosottokelpoisia, joten tällaisten laskujen maksamatta jättämisestä voi suoraan saada maksuhäiriömerkinnän. Laskuja, jotka voi laittaa suoraan ulosottoon, ovat sairaala- ja terveyskeskusmaksut, päivähoitomaksut sekä muut sosiaali- ja terveyshuollon asiakasmaksut, pysäköintivirhemaksut, joukkoliikenteen tarkastusmaksut, verot sekä pakolliset liikennevakuutusmaksut. (Kuluttajaliitto 2014, 23.)

Maksuhäiriömerkintä säilyy luottotietorekisterissä kolme vuotta. Säilytysaika lyhennee kahteen vuoteen, jos velallinen maksaa velkansa pois kahden vuoden sisällä. Jos maksuhäiriömerkinnän aikana saa uuden merkinnän, pitenee säilytysaika neljään vuoteen. Maksuhäiriömerkintä voi vaikeuttaa oleellisestikin velallisen elämää. Maksuhäiriö voi vaikeuttaa tai estää esimerkiksi pankkilainan, luottokortin, vuokra-asunnon, osamaksukaupan, puhelinliittymän tai vakuutuksen saamista. Lisäksi joissain työpaikoissa edellytetään puhtaita luottotietoja. (Oikeuslaitos 2019; Kuluttajaliitto 2014, 27–28.)

3.3 Velan vanheneminen

Velka ei ole voimassa ikuisesti, vaan sille on laissa määritelty vanhenemisaika. Velan vanheneminen alkaa eräpäivästä, jos se on velallista sitovasti etukäteen määrätty. Velan yleinen vanhenemisaika on kolme vuotta ja lopullinen vanhenemisaika 20 tai 25 vuotta. Velan vanhetessa velallisen velvollisuus suorittaa velkaa lakkaa. Velallinen ei voi myöskään vaatia takaisin vanhentuneeseen velkaan tehtyjä aikaisempia suorituksia. (Laki velan vanhentumisesta 15.8.2003/728.)

Velan yleinen vanhenemisaika on kolme vuotta, ja se koskee muun muassa kulutusluottoja, vuokratästejä, asunto- ja opintolainoja. Yleisen vanhenemisajan lisäksi on olemassa erityinen vanhenemisaika, joka koskee suoraan ulosottokelpoisia maksuja, kuten

veroja ja sakkoja. Näiden vanhenemisaika on viisi vuotta. (Takuusäätiö 2019b.) Velan vanhenemisajan voi kuitenkin katkaista kesken vanhenemista, jolloin vanheneminen alkaa alusta. Vanheneminen katkeaa, kun ”1) osapuolet sopivat maksujen järjestelystä, vakuudesta tai muusta velan ehtojen muutoksesta taikka siitä, että vanhentuminen on katkaistu, 2) velallinen suorittaa velkaa tai muutoin tunnustaa velan velkojalle tai 3) velkoja vaatii velalliselta suoritusta tai muutoin muistuttaa velallista velasta” (Laki velan vanhentumisesta 15.8.2003/728, § 10).

Velan lopullinen vanhenemisaika on joko 20 tai 25 vuotta. Vanhenemisaika on 20 vuotta silloin, kun velkojana on yritys tai yhteisö, ja 25 vuotta silloin, kun velkojana on yksityishenkilö. Velan vanhenemisen jälkeen velallinen ei ole enää velvollinen tekemään suoritusta velkojalle. (Laki velan vanhentumisesta 15.8.2003/728.)

4 NUORET JA RAHA

Kuuluisan yhdysvaltalaisen sijoittajan ja liikemiehen Warren Buffetin mielestä vanhemmat tekevät virheen siinä, että he puhuvat lastensa kanssa taloustaidoista vasta, kun nämä ovat teini-iässä, vaikka taitojen opettamisen voisi aloittaa jo lasten ollessa päiväkodissa (Popomaronis 2019). Cambridgen yliopistossa tehdyn tutkimuksen mukaan lapset ymmärtäväkin jo 3–4-vuotiaina rahan peruskäsitteitä ja seitsemään ikävuoteen mennessä heille on kehittynyt usea tulevaisuuden talouskäyttäytymiseen liittyvä taito (Whitebread & Bingham 2019, 13, 18).

Warren Buffet ei ole kommentteineen täysin hakoteillä senkään suhteen, että vanhemmat aloittavat raha-asioista keskustelun vasta lapsen saavuttaessa teini-iän. T. Rowe Pricen (2018, 18) 18–24-vuotiaille nuorille teetettyyn tutkimukseen vastanneiden nuorten mukaan 60 % vanhemmista aloitti rahasta keskustelun vasta sen jälkeen, kun nuori oli 12-vuotias tai vanhempi. Vanhemmista 30 % aloitti keskustelun vasta, kun nuori oli 15-vuotias tai vanhempi, ja vain 4 % keskusteli rahasta jo lapsen ollessa 5-vuotias tai nuorempi. 14 % nuorista kertoi, että heidän kanssaan ei rahasta keskusteltu koskaan. (T. Rowe Price 2018, 18.) Nordean (2019) teetettävän kyselyn mukaan 24 % 18–25-vuotiaista nuorista kertoi, että heidän lapsuudenkodissaan rahasta ei puhuttu, ja 22 %:n mukaan rahasta puhuttiin, mutta negatiiviseen sävyyn.

Suomalaiset muuttavat kotoaan yleensä noin 18–20-vuotiaana (Nuorisoasuntoliitto ry 2019). Tässä kohtaa he yleensä itsenäistyvät ja joutuvat ottamaan vastuun omasta taloudellisesta käyttäytymisestään. Enää ei voikaan huoletta käyttää omia rahoja milloin mihinkin vanhempien maksaessa ruuan ja asunnon, vaan nyt jääkaapin täyttö, asumisen kustannukset ja muut laskut on katettava omilla rahoilla. Omaan kotiin muuttaessa saattaa tulla eteen myös ensimmäistä kertaa esimerkiksi opinto- ja asumistuen hakeminen, minkä takia täytyy myös seurata vuosittaisia tuloja, jotta opintotukea ei nosta liikaa. Jos tukea nostaa tuloihin nähden liikaa, on myöhemmin luvassa takaisinmaksu korkojen kera. Moni nuori saattaa esimerkiksi puhelimen tai kodinkoneen hajotessa miettiä, että olisi ehkä ollut fiksumpaa säästää kesätyö- tai lahjarahoista juuri tämänkaltaisia tilanteita varten. Kantapään kautta oppii, mutta kaikille yhteiskunnan osapuolille edullisemmaksi tulisi se, että nuorilla olisi ymmärrys ja taito hoitaa talouttaan jo mahdollisimman aikaisin.

Tutkimuksen mukaan 56 % suomalaisista kokee, että nuorten talousosaaminen on jokoseenkin tai erittäin huonolla tasolla. Optimistisimmin tilanteen näkevät 18–29-vuotiaat nuoret itse, joista 39 % oli sitä mieltä, että nuorten talousosaaminen on erittäin tai jokoseenkin hyvällä tasolla. Warren Buffetin tavoin tutkimukseen vastanneista 39 % vierittää vastuun taloustaitojen opettamisesta kodille ja noin kolmannes – etenkin nuoremmat – vastaajista on sitä mieltä, että vastuu on koululla. (Suomen Ekonomit ry 2019.) T. Rowe Pricen tutkimukseen (2018, 14) osallistuneista nuorista yli puolet tosin koki, että sillä, mitä he olivat oppineet vanhemmiltaan talouteen liittyen, oli paljon tai hieman suurempi vaikutus omaan taloudelliseen käyttäytymiseen kuin sillä, mitä he olivat koulussa oppineet.

Taloudellisten taitojen opettamisen sysääminen kodille tai koululle ei ole täysin mutkaton. Koteja on erilaisia, ja vaikka jotkin vanhemmat neuvoisivat lapsiaan hyvin, voi heidän omista neuvoistaan poikkeava taloudellinen käyttäytyminen, esimerkiksi holtiton tuhlaaminen, kuitenkin tosiasiallisesti toimia esimerkkinä lapsille. Joissain köyhemmissä tai esimerkiksi sairautta ja työttömyyttä kokevissa perheissä voi olla vaikea omaksua esimerkiksi säästämisen taitoa, kun ei ole mitään, mistä säästää. Toisaalta taas varakkaammissa perheissä lapsi voi tottua siihen, että rahaa on aina ja sillä saa kaiken mitä haluaa, eikä hän tällaisen mentaliteetin omaksuttuaan opi talouden hallinnan peruselementtejä.

Siinä missä kotiolot ovat hyvinkin vaihtelevia, koulu tavoittaa koko ikäluokan tällä hetkellä yhdeksänteen luokkaan ja jatkossa ehkä aina toisen asteen loppuun asti. Suomessa opetus perustuu yhteisiin opetussuunnitelman perusteisiin, jotka takaavat kaikille lapsille ja nuorille samanlaiset oppisisällöt ympäri maan. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan yhteiskuntaopin opetuksen tavoitteena 7–9-luokkalaisille on muun muassa ”ohjata oppilasta talouden perusteiden ymmärtämiseen, oman talouden hallintaan ja vastuulliseen kuluttamiseen kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti” sekä ”rohkaista oppilasta kehittymään yritteliääksi ja vastuulliseksi taloudelliseksi toimijaksi, joka tuntee yrittäjyyttä ja työelämää sekä niiden tarjoamia mahdollisuuksia ja osaa suunnitella omaa tulevaisuuttaan” (Opetushallitus 2014, 419).

Taloudellisen tiedotustoimiston (2018) yläkoulun, lukion ja ammattikoulun opiskelijoille sekä opettajille teettämän nuorten talousosaamiseen liittyvän tutkimuksen mukaan 76 % nuorista haluaisi parantaa omaa talousosaamistaan ja 89 % heistä piti taloustiedon opettamista koulussa tärkeänä. Samaan aikaan kyselyyn vastanneista opettajista 64 % oli huolestunut nuorten heikosta talousosaamisesta ja 94 % heistä piti talousosaamisen opettamista koulussa tärkeänä. Opettajista 29 % ja nuorista vain 21 % koki koulun tällä

hetkellä antavan riittävät talousosaamisen valmiudet. (Taloudellinen tiedotustoimisto 2018.) Nähtäväksi jää, minkälaisen roolin koulu tulevaisuudessa saa taloustaitojen opettajana.

4.1 Nuorten velkaantuminen ja maksuhäiriömerkinnät

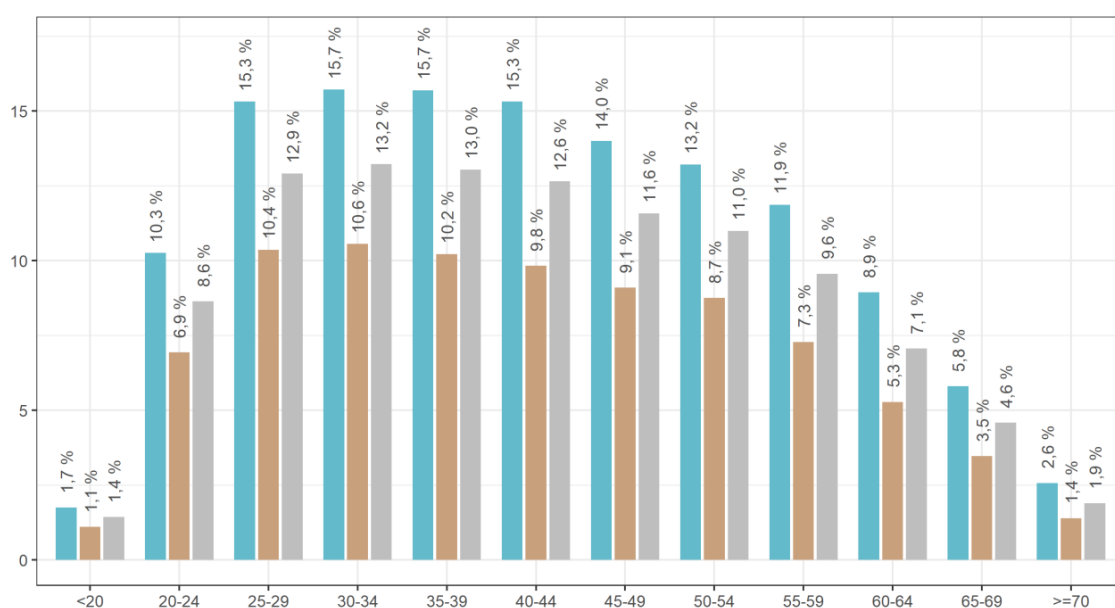
Ketkä ovat nuoria? Määrittely vaihtelee jonkin verran esimerkiksi tutkimuksittain, ja joissain tapauksissa raja us ulottuu jopa 29-vuotia siin asti. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista määritt elee lapsen alle 18-vuotiaaksi henkilöksi, mutta alaikäinen on usein osana nuoriksi määritelt yä ryhmää (Suomen Unicef 2019). Sillä, onko täysi- vai alaikäinen, ei kuitenkaan ole merkitystä velkaantumisen kanssa; ulosottoon voi nimittäin joutua vaikka jo vauvana. Vuonna 2018 ulosotossa oli 1 806 samana vuonna 18 vuotta täyttävää tai nuorempaa lasta ja nuorta (Valtakunnanvoudinvirasto 2019, 26). Alle 15-vuotias velkaantuu yleensä vanhemp iensa toimien takia ja yli 15-vuotiaat alaikäiset oman toiminnan seurauksena. Taulukosta 1 selviää, että vuonna 2014 alaikäisiä yli 15-vuotiaita oli ulosotossa esimerkiksi maksamattomien joukkoliikenteen tarkastusmaksujen, liikennevakuutusmaksujen ja sakkojen takia. Alle 15-vuotiaiden ulosottotapauksia oli huomattavasti vähemmän, yhteensä vain 75 kappaletta, ja näihin syinä olivat muun muassa maksamattomat jäännös-, perintö- ja lahjaverot. (Hovila 2015, 23.)

Taulukko 1.15 vuotta täyttäneiden nuorten yleisimmät ulosottovelat vuonna 2014 (Hovila 2015, 23).

Asianimet	Lukumäärä
Joukkoliikenteen tarkastusmaksut	433
Liikennevakuutukset ja hyvikemaksut	350
Rangaistusmääräyssakot	271
Hammashoitomaksut	269
Muut vahinkovakuutusmaksut	200
Tuomiolauselmasakot	169
Tuomiolauselmasaatavat	130
Muut yksityisoikeudelliset saatavat	102
Sairaala- ja muut laitoshoitomaksut	95
Rikosasioiden vahingonkorvaussaatavat	94

Asiakastiedon maksuhäiriömerkintätalustoissa nuorimmat henkilöt kuuluvat kategoriaan alle 20-vuotiaat. Kuviosta 4 nähdään, että vuoden 2019 alussa maksuhäiriömerkintöjä

oli 1,4 %:lla (1,3 % vuonna 2018) alle 20-vuotiaista henkilöistä. Miesten osuus oli 1,7 % (1,5 % vuonna 2018) ja naisten 1,1 % (1,0 % vuonna 2018). Eniten maksuhäiriöitä on 30–34-vuotiailla (13,2 %) ja 35–39-vuotiailla (13,0 %) sekä etenkin miehillä, joiden osuus kummassakin ikäryhmässä on 15,7 %. Huomattavaa on myös, että kaikissa ikäryhmissä maksuhäiriöitä on enemmän miehillä kuin naisilla. (Suomen Asiakastieto Oy 2019.) Tilastosta voisi päätellä, että ongelmat oman talouden hallinnan kanssa alkavat vasta, kun nuori muuttaa pois kotoa ja joutuu ottamaan vastuun omasta rahankäytöstään. Kuvioon astuvat opinto- ja asuntolainat sekä esimerkiksi perheen perustamisen mukanaan tuomat kustannukset.

Kuvio 4. Maksuhäiriöiset henkilöt eri ikäluokissa 31.3.2019 (Suomen Asiakastieto Oy 2019).

Opinnäytetyössä, jossa selvitettiin 18–29-vuotiaiden henkilöiden maksuhäiriömerkintöjä, oli nuorista 17,6 %:lla merkintä kyselyn hetkellä ja 3,6 %:lla merkintä oli ollut, mutta ei ollut enää. Selkeästi suurimman osan (79 %) näistä maksuhäiriömerkinnöistä oli aiheuttanut maksamaton lasku. Merkinnöistä 49 % johtui osamaksuvelasta ja 30 % kulutusluotoista. 50 % niistä nuorista, joilla oli maksuhäiriömerkintä, oli työtön. Lisäksi maksuhäiriömerkintöjä peilattiin suhteessa koulutukseen ja selvästi eniten (39 %) merkintöjä oli vain peruskoulun suorittaneilla ja toiseksi eniten (28 %) ammattikoulun käyneillä. Ehkä merkittävin huomio tutkimuksen tuloksissa on se, että 12 % niistä, joilla oli tai oli ollut maksuhäiriömerkintä, oli sairastunut masennukseen. Lisäksi maksuhäiriömerkintä oli osalla ollut esteenä luottokortin, puhelinliittymän, vakuutuksen, osamaksusopimuksen tai

vuokra-asunnon saamiselle. Vain 1 % maksuhäiriömerkinnän saaneista kertoi, ettei merkintä ollut vaikuttanut elämään mitenkään. (Alhonen 2018.)

Toisessa opinnäytetyössä selvitettiin nuorten 15–18-vuotiaiden ja yli 18-vuotiaiden talousosaamista ja muun muassa lainaamista. Selvä enemmistö (63 %) vastaajista valitsi kysymykseen ”Keneltä rahaa lainataan?” vanhemmat ja 31 % valitsi kaverit. 28 % kertoi, ettei lainaa ollenkaan. Suurin summa, joka viimeisen vuoden aikana oli lainattu oli 48 %:lla vastaajista 10 euroa tai vähemmän. 17 % nuorista oli lainannut yli 100 euroa. Samaisessa tutkimuksessa nuorilta kysyttiin, kuinka suuresta summasta henkilö voi menettää luottotietonsa. Jopa 60 % vastaajista vastasi kysymykseen, että ei tiedä/osaa sanoa. Vain 5 % osasi valita euromäärältään pienimmän annetun vaihtoehdon vastaukseksi. (Korhonen & Nissinen 2017.)

Hakovirran ja Rantalaihon (2012, 107) tutkimuksen mukaan lasten ja nuorten välinen lainaaminen liittyi lähes poikkeuksetta nuorten osallisuuteen. Tämä antaa vaikutelman, että ketään ei haluta huonomman taloudellisen tilanteen takia jättää pois jostakin yhteisestä menosta, vaan osallistumisen mahdollistamiseksi varattomalle lainataan rahaa.

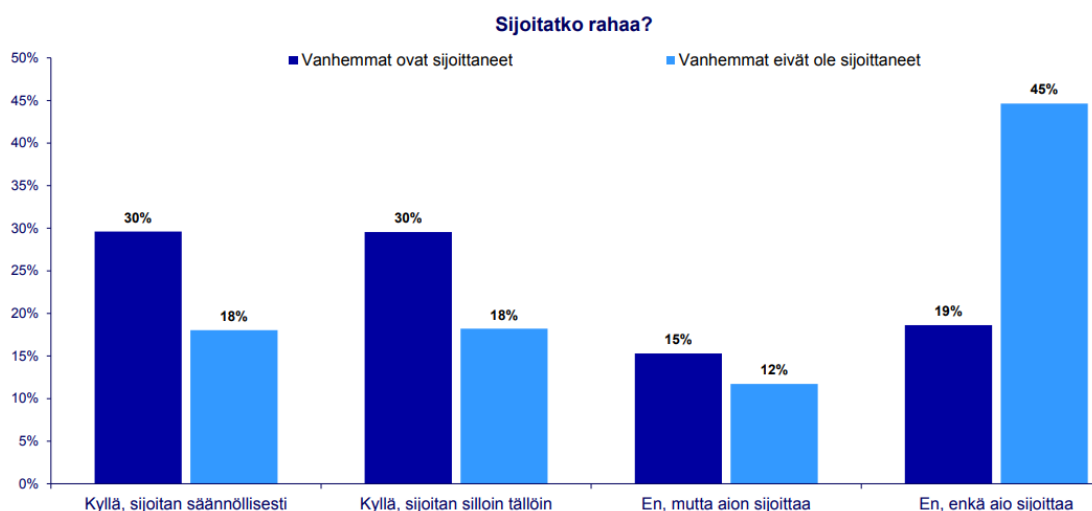
4.2 Nuorten säästäminen ja sijoittaminen

Säästämis- ja sijoitusosaaminen kuuluvat oleellisina osina taloudelliseen kyvykkyyteen. Säästäminen luo turvaa ja säästetyt varat helpottavat pahan päivän osuessa kohdalle. Sijoittamalla voi ikään kuin huomaamatta säästää ja lisäksi kasvattaa omaisuutta. Suomalaisille teetetyin kyselyn mukaan suomalaiset ovat sitä mieltä, että kouluissa ei opeteta tarpeeksi sijoitus- ja säästämisosaamisen taitoja. 70 % vastanneista oli myös sitä mieltä, että suomalaiset eivät vielä aikuisinakaan ymmärrä säästämisestä ja sijoittamisesta riittävästi. (Markkinointi&Mainonta 2017.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa yhteiskuntaopin päättöarvosanaksi hyvän saamiselle on yhtenä kriteerinä se, että ”oppilas osaa perustella säästäminen, sijoittamisen ja kuluttamisen merkityksen sekä omassa elämässään että kansantaloudessa” (Opetushallitus 2014, 421). Se, miten tämä perustelun osaaminen vaikuttaa nuorten käytännön taitoihin, on asia erikseen.

Yläkoulun, lukion ja ammattikoulun oppilaille tehdyn tutkimuksen mukaan 48 %:lla vastaajista oli säästöjä tai sijoituksia (Taloudellinen tiedostustoimisto 2018). Lukiolaisten osakesäästämistä tutkineessa opinnäytetyössä 37,6 %:lla vastaajista oli sijoituksia osakkeisiin tai osakerahastoihin (Ahlavuo 2018). Nordean (2019) tutkimuksen mukaan 18–

25-vuotiaista nuorista säännöllisesti sijoitti 10 % ja silloin tällöin 29 %. 53 % nuorista ilmoitti yleisimmäksi syyksi sijoittamiselle taloudellisen riippumattomuuden saavuttamisen ja toiseksi eniten (49 %) nuoria sijoittamaan motivoi rahan kerryttäminen pahan päivän varalle (Nordea Bank Oyj 2019). Säästöpankkiryhmän (2018) säästöbarometrin mukaan yli puolet (52 %) 18-29-vuotiaista oli innostunut aloittamaan tai lisäämään säästämistään, kun muissa ikäluokissa vastaava innostus oli vain 35 %:lla vastaajista.

Selvästi eniten tietoa sijoittamisesta nuoret saavat perheeltä ja ystäviltä, mutta tietoa saadaan myös esimerkiksi pankkien sijoitusneuvonnasta, keskustelupalstoilta ja sosiaalisesta mediasta. Perheen rooli tiedon ja esimerkin jakana onkin selvästi merkittävä, sillä sijoittaminen on huomattavasti yleisempää henkilöillä, joiden vanhemmatkin ovat sijoittaneet. Kuvio 5 nähdään, että niiden, jotka sijoittavat säännöllisesti tai silloin tällöin ja joiden vanhemmat ovat sijoittaneet, määrä on suurempi, kuin niiden, jotka sijoittavat säännöllisesti tai silloin tällöin ja joiden vanhemmat eivät ole sijoittaneet. Lisäksi kiinnostus sijoittamisen aloittamiseen on selvästi pienempi niillä, joiden vanhemmat eivät ole sijoittaneet. (Nordea Bank Oyj 2019.)

Kuvio 5. Sijoittaminen on huomattavasti yleisempää niillä, joiden vanhemmat ovat sijoittaneet (Nordea Bank Oyj 2019).

Sen lisäksi, että vanhempien sijoittaminen vaikuttaa heidän lastensa säännölliseen sijoittamiseen, se vaikuttaa myös sijoittamisen aloittamisen ajankohtaan. Niiden vanhempien, jotka ovat sijoittaneet, lapsista 24 % aloitti sijoittamisen jo alle 18-vuotiaana ja 37 % 18–25-vuotiaana, kun vastaavat luvut ei sijoittaneiden vanhempien lapsilla olivat 3 % ja 26 %. (Nordea Bank Oyj 2019.)

5 KYSELYTUTKIMUS LUKIOLAISILLE

5.1 Tutkimuksen toteutus

Tämän opinnäytetyön tutkimus on luonteeltaan survey-tutkimus, jossa tietystä joukosta poimitaan otos yksilöitä ja heiltä saatujen vastausten perusteella pyritään selittämään, kuvailemaan ja vertailemaan ilmiöitä. Survey-tutkimus toteutetaan yleensä kyselytutkimuksena tai strukturoituna haastatteluna. (Hirsjärvi ym. 2009, 134–135.) Tässä tutkimuksessa käytettiin Webropol-kyselytutkimusta.

Tutkimuksen tarkoituksena oli saada tietoa nuorten rahankäytöstä sekä siitä, kenen kanssa nuoret rahasta keskustelevat. Lisäksi haluttiin tietoa nuorten säästämisen ja sijoittamisesta. Nuoria edustamaan valittiin tähän tutkimukseen lukiolaiset, sillä heidän tavoittaminen on koulujen kautta helppoa ja he ovat koulutaustaltaan yhteneväinen joukko. Lukiolaisten vastauksista ajateltiin myös mahdollisesti löytyvän vastauksia siihen, minkälaisia asioita lukiossa tai jo peruskoulussa pitäisi opettaa rahankäyttöön liittyen.

Tutkimukset jaotellaan kvantitatiivisiin eli määrällisiin ja kvalitatiivisiin eli laadullisiin tutkimuksiin riippuen siitä, mikä on tutkimuksen tarkoitus. Monissa tutkimuksissa voi kuitenkin olla piirteitä molemmista strategioista. Kvantitatiiviselle tutkimukselle ominaista on jonkin perusjoukon määrittäminen. Tästä perusjoukosta valitaan otos, jolle tutkimus suoritetaan. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa aineisto saatetaan tilastollisesti käsiteltävään muotoon ja tuloksista tehdään päätelmiä tilastolliseen analysointiin perustuen. Tulokset esitetään usein esimerkiksi prosenttitaulukoina ja prosenttiosuuksien vertailuna. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja siinä suositaan metodeja, joissa tutkittavien ääni ja näkökulmat pääsevät esille. Tutkimuksessa tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tarkastalleen monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 140, 164.)

Tämä tutkimus on määrällinen, eli tarkoitus oli saada suuri määrä vastauksia ja niiden avulla selittää ja tehdä päätelmiä tutkimusaiheesta. Tutkimuksen perusjoukko on lukiolaiset, ja heistä valittu otos koostuu alle 20 suomalaisen lukion oppilaista. Kyselytutkimuslomakkeen kysymykset ovat suurimmaksi osaksi suljettuja eli vastausvaihtoehdoiltaan rajattuja, mutta mukana on myös avoimia kysymyksiä, joiden tarkoitus on avata lisää vastaajan ajatuksia.

Tutkimukseen osallistuneet tavoitettiin siten, että valittujen lukioiden rehtoreille lähetettiin sähköpostitse saateteksti ja kyselyyn avoin linkki, joka pyydettiin jakamaan lukiolaisille. Sähköposti lähetettiin yhteensä 20 rehtorille. Kahdesta koulusta vastattiin suoraan, että he eivät jaa linkkiä oppilaille ja kahdesta toisesta koulusta kerrottiin, että ensin pitäisi pitäisi täyttää tutkimuslupahakemus. Vastauksia saatiin yhteensä 375, mutta tarkkaa vastausprosenttia on mahdoton määrittää, sillä tiedossa ei ole, kuinka moni rehtori jakoi linkin eteenpäin tai jakoiko vain esimerkiksi osalle opiskelijoista.

Tilastokeskuksen (2019d) mukaan vuonna 2018 Suomessa oli lukiokoulutuksessa 103 400 opiskelijaa. Karkean ohjeistuksen mukaan 100 000 henkilön perusjoukosta 10 % virhemarginaalilla tutkimusotoksen tulisi olla 96 henkilöä ja 5 % virhemarginaalilla 383 henkilöä, joten siinä mielessä tämän tutkimusotoksen koko on onnistunut (SurveyMonkey 2019).

Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti

Tutkimuksen validiteetti (pätevyys) kertoo tutkimuksen onnistumisesta sen perusteella, mittaako tutkimus sitä, mitä sen avulla oli tarkoitus selvittää. Kun tutkimusryhmä ja kysymykset ovat oikeat, on validiteetti hyvä. (Hiltunen 2009, 3.) Tämän tutkimuksen otos on kattava ja koostuu juuri sen perusjoukon yksilöistä, joita oli tarkoituskin tutkia. Kysymyksiä mietittiin ja muokattiin useasti, jotta niiden avulla saataisiin nimenomaan se tieto, jota tutkimuksessa oli tarkoituskin saavuttaa. Tutkimustulosten perusteella tässä onnistuttiin melko hyvin.

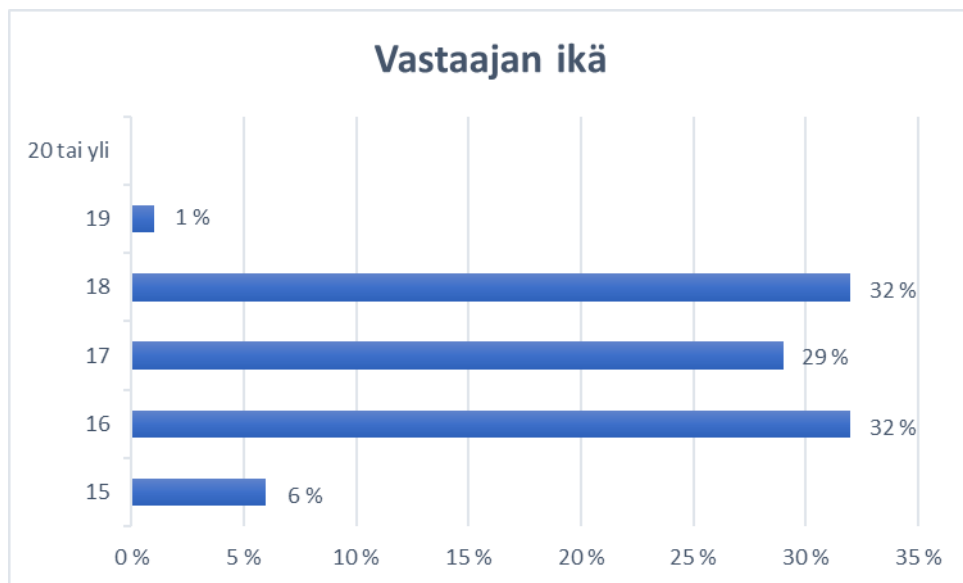
Tutkimuksen reliabiliteetti (luotettavuus) kuvaa tutkimuksen luotettavuutta ja mittaustulosten toistettavuutta. Kun tutkimuksen reliabiliteetti on hyvä, tutkimuksen mittaustulokset eivät ole sattumanvaraisia. Jos joku muu siis toistaisi tutkimuksen, hänen tulisi saada samansuuntaiset vastaukset. (Hiltunen 2009, 9.) Tämän tutkimuksen otos on suuri eikä tuloksista ole huomattavissa esimerkiksi sellaista, että kysymyksiä olisi ymmärretty väärin. Jos tutkimus toteutettaisiin uudestaan, vastaukset olisivat varmasti samanlaisia. Tosin jos tutkimus tällaisena toistettaisiin esimerkiksi useamman vuoden päästä, voisivat tulokset olla eriäviä johtuen esimerkiksi mahdollisista koulutussisältöjen muutoksista.

5.2 Tulokset

Tutkimus toteutettiin Webropol-kyselynä ja kyselyyn saatiin yhteensä 375 vastausta. Kyselylomake oli jaoteltu viiteen eri osioon, joita olivat: taustatiedot, rahankäyttö, lainaaminen, rahankäytön seuraaminen ja rahasta keskustelu sekä säästäminen ja sijoittaminen. Lisäksi lomakkeen lopussa oli 15 väittämää, joiden tarkoitus oli vielä avata lisää lukiolaisten rahankäyttöön liittyvää ajattelua.

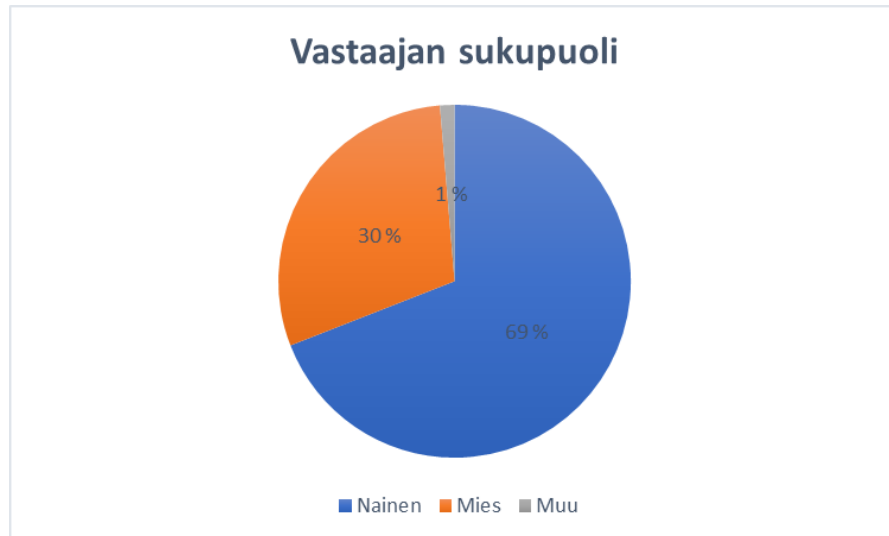
5.2.1 Taustatiedot

Ensimmäisenä taustatietona selvitettiin vastaajan ikä. Kyselyyn vastanneet olivat 15–19-vuotiaita. Suurin osa oli kuitenkin 16-, 17- ja 18-vuotiaita, heidän osuutensa näkyvät kuviossa 6.

Kuvio 6. Kyselyyn vastanneiden ikä.

Toisena taustatietona kysyttiin vastaajan sukupuolta. Kuviosta 7 nähdään, että kyselyyn vastanneiden sukupuolet jakautuivat niin, että 69 % vastaajista oli naisia ja 39 % oli miehiä. 1 % valitsi vaihtoehdon muu.

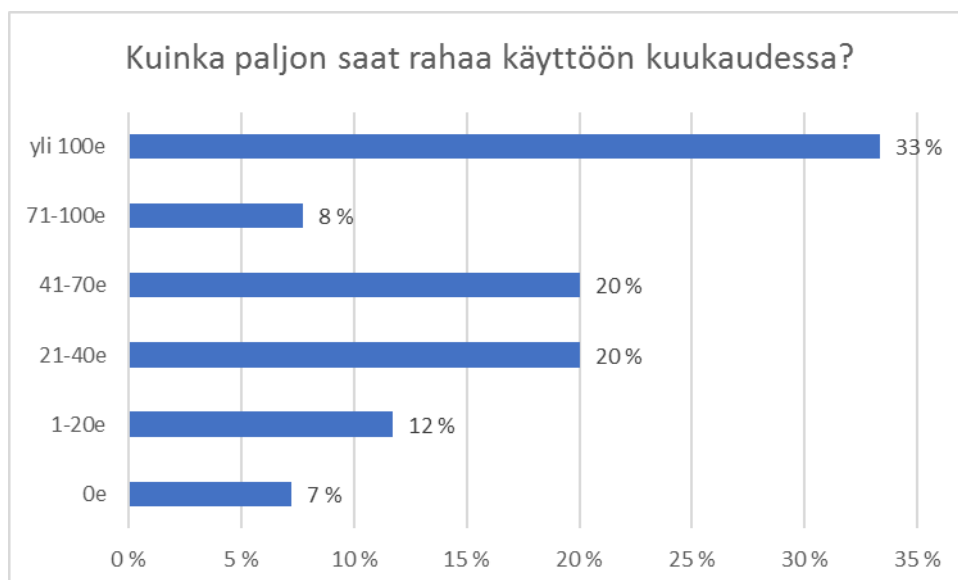

Kuvio 7. Kyselyyn vastanneiden sukupuoli.

Lisäksi vastaajilta kysyttiin asuvatko he vanhempien tai huoltajan kanssa ja käyvätkö he koulun ohella töissä. Kummallakin asialla on vahva merkitys opiskelijan omaan talouteen, sillä omillaan asuessaan joutuu yleensä huolehtimaan suuremmista menoista. Työt taas taakavat yleensä suuremmat tulot. Vastaajista 93 % asui ja 7 % ei asunut vanhempien tai huoltajien kanssa. Töissä koulun ohella kävi vastaajista 23 %.

5.2.2 Rahankäyttö

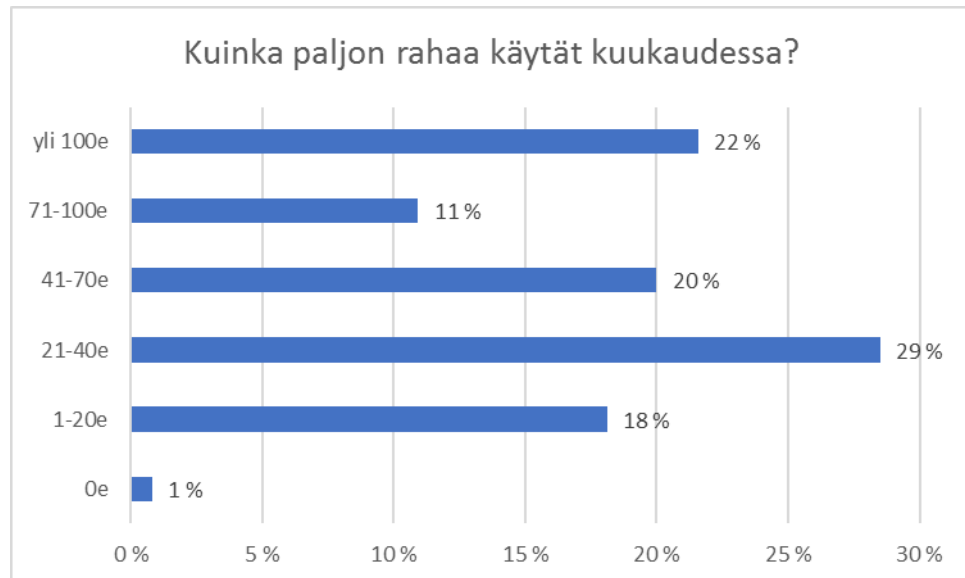
Kyselyn rahankäyttöön liittyvässä osiossa haluttiin selvittää kuinka paljon rahaa lukiolaiset saavat kuukaudessa, keneltä he sitä saavat sekä kuinka paljon ja mihin he rahaa käyttävät. Kuvioista 8 selviää, että suurin osa lukiolaisista sai kuukaudessa alle 100 euroa käyttöönsä. Noin kolmannes vastaajista sai kuukaudessa yli 100 euroa ja heistä yli puolet kävi töissä, joten se osaltaan selittää suuremman rahamäärän. Näistä yli 100 euroa saaneista osa sai myös opinto-, asumis- ja matkatukea Kelalta. Huomattavaa on, että 7 % vastaajista kertoi, ettei saanut kuukausittain ollenkaan rahaa. Se, ettei nuori saa ollenkaan käyttörahaa, voi asettaa hänet eriarvoiseen asemaan muihin nuoriin nähden ja vaikeuttaa esimerkiksi sellaiseen yhteiseen tekemiseen, joka maksaa, osallistumista.

Kuvio 8. Lukiolaisten kuukaudessa käyttöön saama rahamäärä.

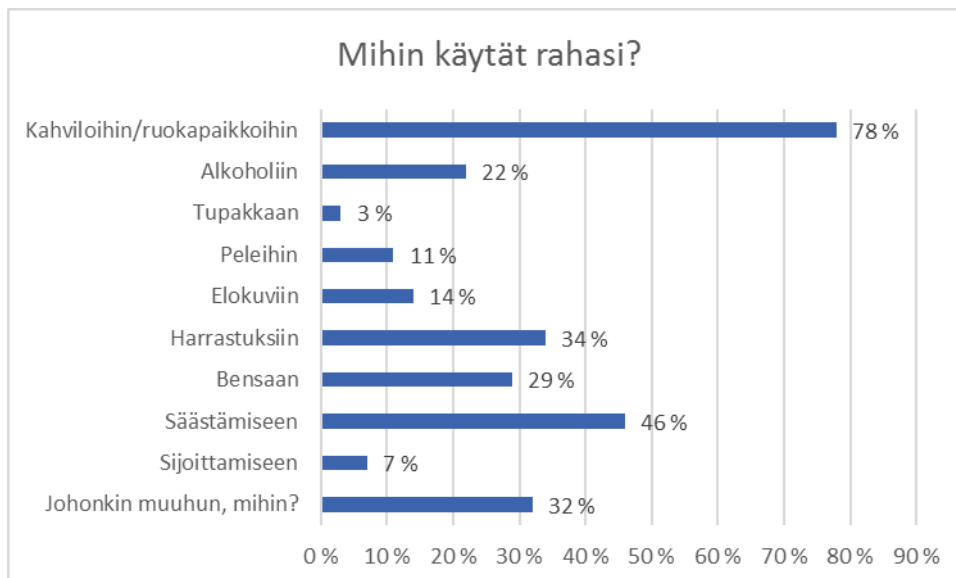
Kysymykseen ”Keneltä/mistä saat rahaa?” vastaaja sai valita useamman itseään koskevan vaihtoehdon. Selkeä enemmistö (75 %) sai rahansa vanhemmilta. Muita rahanlähteitä olivat palkka töistä (33 %), isovanhemmat (31 %), Kelan opintotuki (27 %), sukulainen (9 %) sekä avoimeen kysymykseen vastanneiden (9 %) mukaan myös satunnaiset työt, kesätöiden palkka sekä Kelan asumis- ja matkatuki. Huomattavaa oli, että niistäkin nuorista, jotka eivät enää asuneet vanhempien tai huoltajien kanssa, yli puolet oli saanut edelleen rahaa vanhemmilta. Vanhempien tuki näyttää siis jatkuvan senkin jälkeen, kun nuori näennäisesti itsenäistyy ja muuttaa omilleen.

Lukiolaisilta kysyttiin myös, kuinka paljon he käyttävät rahaa kuukaudessa. Suurin osa vastaajista käytti kuukaudessa 21–40 euroa (Kuvio 9). Tämä oli annetuista vaihtoehdoista eniten käytetty rahamäärä sekä miehillä että naisilla. Sen sijaan miehistä 27 % kulutti yli 100 euroa kuukaudessa, kun vastaavasti naisista saman määrän kulutti vain 19 %. Miehistä vain 2 asui omillaan, joten ainakaan asumisen kustannukset eivät selitä tätä. Kun aiemmassa kysymyksessä 27 vastaajaa kertoi, ettei saa kuukausittain ollenkaan rahaa, tässä kysymyksessä vain 3 vastaajaa kertoi, ettei käyttänyt kuukausittain ollenkaan rahaa. Tästä voitaneen päätellä, että nuorilla on säästöjä, joista voi ottaa tarpeen vaatiessa käyttörahaa.

Kuvio 9. Lukiolaisten kuukaudessa kuluttama rahamäärä.

Kuviosta 10 nähdään, mihin kaikkeen lukiolaiset käyttivät rahojaan. Kysymyksessä sai valita kaikki itselleen sopivat vaihtoehdot. Suurin osa käytti rahansa kahviloihin ja muihin ruokapaikkoihin ja jopa 46 % vastasi rahankäyttökohteeksi säästämisen. Kolmasosa nuorista vastasi rahan menevän johonkin muuhun, kuin annettuihin vaihtoehtoihin ja näitä muita kohteita olivat avoimen kysymyksen vastausten mukaan muun muassa vaatteet, kauneuteen liittyvät asiat, koulutarvikkeet, asumiseen liittyvät kustannukset, ruokaostokset ja bussikortti. Selkeä ero sukupuolten välillä oli peleihin käytettävässä rahamäärässä. Miehistä 25 % käytti rahojaan peleihin, naisista vain 4 %. Annettujen ja nuorten itse kirjoittamien vastausten perusteella nuorten rahankäytön kohteet ovat suurimmilta osin juuri sellaisia, kuin niiden voisi kuvitellakin olevan. Vastauksista nousee kuitenkin esille säästämisen ja sijoittamisen väliset hurjat erot: nuoret ovat selkeästi aktiivisempia säästäjinä kuin sijoittajina.

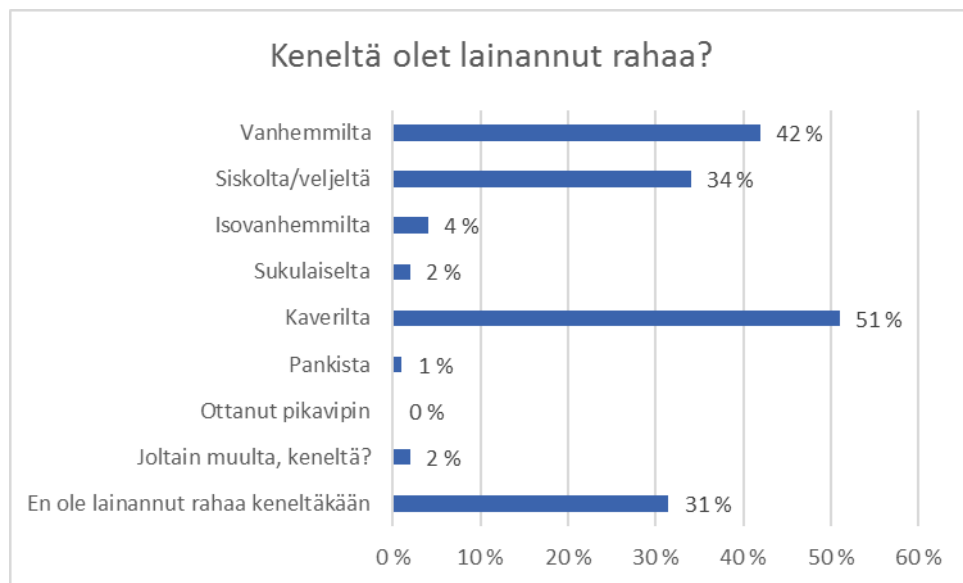
Kuvio 10. Lukiolaisten rahankäyttökohteet.

Lukiolaisilta kysyttiin myös, onko heitä joskus harmittanut jälkikäteen jokin tehty ostos. 58 % vastasi myöntävästi. Avoimessa kysymyksessä he, joita asia oli harmittanut, saivat kertoa miksi heitä oli harmittanut. Syitä olivat muun muassa heräteostos, jolla ei tehnyt mitään; huono tai väärä tuote; uhkapeliin käytetyt rahat ja huono omatunto turhasta rahankäytöstä. Moni, jota jokin ostos oli joskus myöhemmin harmittanut, oli sitä mieltä, että rahat olisi voinut käyttää järkevämmiin tai laittaa esimerkiksi säästöön. Suurimman osan mielestä harmittamaan jäänyt ostos oli ollut turha ja tarpeeton. Erään vastaajan vastaus kiteyttää hyvin nykypäivän kulutushysterian: ”Miksi ostin jonkun vaatteen vaikka minulla on niitä tarpeeksi. Toisin sanoen harmittaa se, että on antanut turhaa kulutusta rakastavan maailman vaikuttaa omiin päätöksiin. Menee huvin vuoksi kaupungille vain kiertelemään ja ostelemaan tavaraa, jota ilman pärjäisi.” Voisi kuvitella ja ainakin toivoa, että harmittamaan jääneellä turhalla ostoksella on ollut tai tulee olemaan vaikutus seuraavia ostopäätöksiä tehdessä.

5.2.3 Lainaaminen

Lainaamiseen liittyvässä osiossa selvitettiin keneltä tai kenelle lukiolaiset ovat lainanneet rahaa. Lisäksi selvitettiin minkälaisia summia he ovat lainanneet itselleen tai toisille sekä mihin tarkoitukseen rahaa on lainattu. ”Kysymykseen keneltä olet lainannut rahaa?” vastaaja pystyi valitsemaan kaikki itselleen sopivat vaihtoehdot. Kuviosta 11 nähdään, että

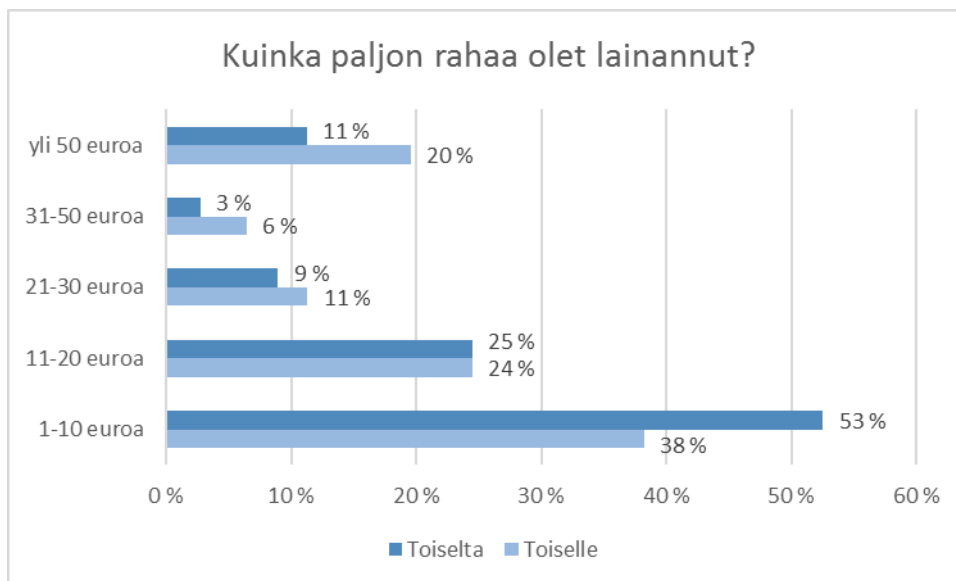
eniten rahaa oli lainattu kavereilta. Kavereiden jälkeen suosituimmat lainaajat olivat vanhemmat ja sisko tai veli. Kolmannes vastaajista kertoi, ettei ollut lainannut rahaa keneltäkään. Avoimeen vaihtoehtoon vastanneet kertoivat lainanneensa poika- tai tyttöystävältä. Naisten ja miesten välillä oli jonkun verran eroja lainaamisessa, sillä miehistä jopa 45 % ilmoitti, ettei ole lainannut keneltäkään, kun taas naisista rahaa ei ollut lainannut 26 %. Vaikka kaikki kyselyyn vastanneet eivät olleetkaan täysi-ikäisiä, on silti erittäin positiivista, että kukaan nuorista ei ollut ottanut pikavippiä. Pankista lainaa oli ottanut vain 4 nuorta, joten vaikuttaa siltä, että lukiolaiset eivät vielä juurikaan nosta opintolainaa.

Kuvio 11. Tahot, joilta lukiolaiset ovat lainanneet rahaa.

Kun lukiolaisilta kysyttiin, kenelle he itse ovat lainanneet rahaa, he saivat taas valita kaikki sopivat vaihtoehdot. Selkeästi suurin osa (73 %) oli lainannut kavereilleen. Sisaruksille oli lainannut 45 % ja vanhemmille 43 % vastaajista. 13 % kertoi, että ei ollut lainannut rahaa kenellekään. Avoimeen kysymykseen vastanneet (2 %) kertoivat lainanneensa rahaa poika- tai tyttöystävälleen.

Niiltä lukiolaisilta, jotka kertoivat joskus lainanneensa joltain rahaa, kysyttiin myös määrää, jota toiselta oli lainattu. Kuvioista 12 selviää, että eniten lainattu määrä oli 1–10 euroa. Samanlainen tulos saatiin teoriassa esitellyssä aiemmassa tutkimuksessa. Toiseksi eniten oli lainattu 11–20 euroa. Yli 50 euroa toisilta oli lainannut 11 % vastaajista. Kun niiltä nuorilta, jotka olivat lainanneet muille rahaa, kysyttiin lainattuja summia, oli tässäkin tapauksessa eniten lainattu määrä 1–10 euroa. Toiseksi eniten oli lainattu 11–20 euroa. Yli 50 euroa toisille oli lainannut 20 % vastaajista.

Kuvio 12. Rahamäärät, joita lukiolaiset ovat lainanneet.

Niiltä, jotka kertoivat lainanneensa toiselta rahaa, kysyttiin myös sitä, mihin tarkoitukseen he olivat lainanneet rahaa. Tämä kysymys oli avoin. Lukiolaisten vastausten mukaan he olivat lainanneet rahaa ruokaan, bensaan, bussilippuun, vaatteisiin, koulutarvikkeisiin, kahviin ja muihin pikkuostoksiin. Eräs oli lainannut vanhemmilta rahaa auton ostoon ja muutama muu vastaaja puhelimen ostoon tai matkusteluun. Useammasta vastauksesta kävi ilmi, että rahaa oli lainattu silloin, kun omat rahat olivat unohtuneet matkasta. Lisäksi osa kertoi lainanneensa kavereiltaan silloin, kun oli sovittu jokin yhteinen meno, eikä itsellä ollut sillä hetkellä rahaa maksaa menoa.

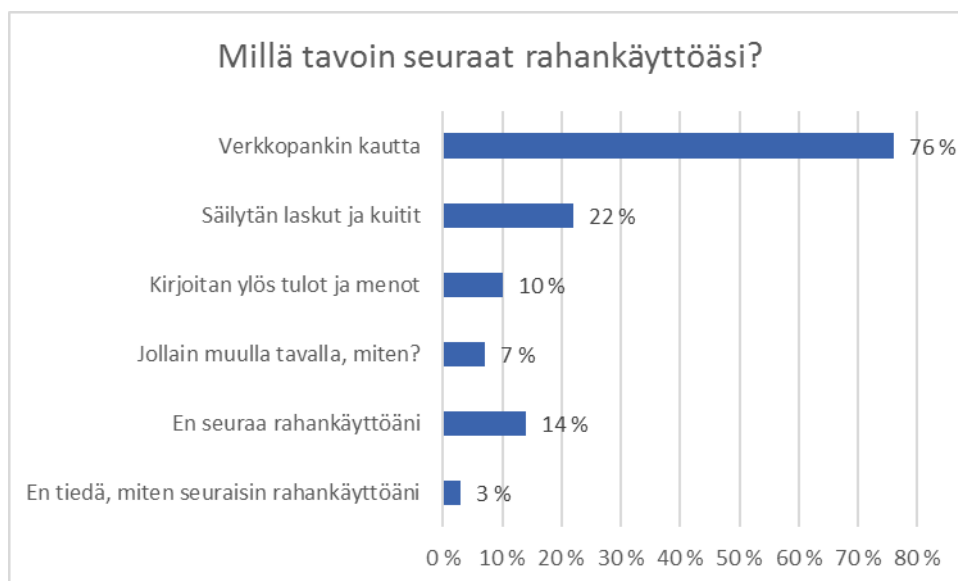
Niiltä jotka olivat lainanneet rahaa muille, kysyttiin myös mihin tarkoitukseen heiltä oli rahaa lainattu. Vastaukset olivat suurimmilta osin samanlaisia kuin niiden, jotka olivat lainanneet rahaa itselleen. Osa kertoi lainanneensa toiselle rahaa laskuihin ja vanhemmille oli lainattu usein johonkin isompaan ostokseen, jonka vanhemmat olivat myöhemmin maksaneet takaisin. Moni vastaaja myös kertoi, ettei tiedä, mihin tarkoitukseen heiltä rahaa lainattiin. Lainaamisosion lopussa kysyttiin vielä keneltä lukiolaiset mieluiten lainaisivat rahaa. Selkeä enemmistö (69 %) vastasi, että lainaisi vanhemmiltaan, 15 % kavereiltaan ja 11 % sisaruksiltaan.

Nuorten lainaaminen näyttää siis liittyvän arkisiin menoihin ja lainatut summatkin ovat pieniä, suurimmalla osalla 10 euroa tai alle. Vaikka vastaajat kokivat vanhemmat mieluisimmiksi lainaajiksi, olivat kaverit kuitenkin suosituimpia lainaajia. Tämä johtunee luultavasti juuri siitä nuortenkin mainitsemasta asiasta, että useasti lainataan silloin, kun omat

rahat ovat unohtuneet matkasta ja usein silloin ollaan kavereiden seurassa esimerkiksi kahvilassa, kaupassa, elokuvissa tai bussissa. Vastausten perusteella näyttää myös melko yleiseltä, että nuoret lainaavat rahaa vanhemmilleen. Tämä saa pohtimaan sitä, miten nuoret mahtavat suhtautua vanhempiensa lainaamiseen sekä sitä, minkälaisen mallin nämä vanhemmat lapsilleen rahankäytöstä muutoin antavat.

5.2.4 Rahankäytön seuraaminen ja rahasta keskustelu

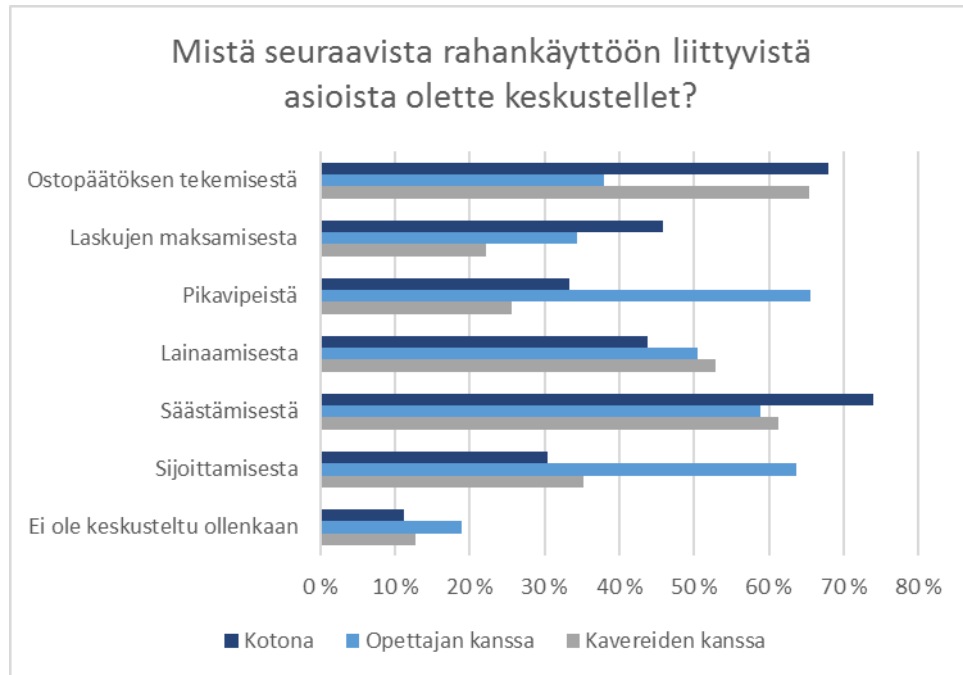
Tässä kyselyn osiossa haluttiin selvittää, millä tavoin ja miten usein lukiolaiset seuraavat rahankäyttöään. Osion kysymysten avulla haluttiin myös saada selville kenen kanssa lukiolaiset ovat keskustelleet rahasta ja mistä rahaan liittyvistä asioista on keskusteltu. Rahankäytön seuraantaan liittyvässä kysymyksessä vastaaja sai valita kaikki itseään koskevat tavat. Suurin osa lukiolaisista seurasi rahankäyttöön verkkopankin kautta ja verkkopankin jälkeen eniten rahankäyttöä seurattiin säilyttämällä laskut ja kuitit. Avoi-meen kysymykseen vastanneet kertoivat, että he olivat seuranneet rahankäyttöään Pivosta, Nordea wallet-sovelluksesta, Excelin avulla, tarkistamalla automaattilla tilin tilanteen ja kysymällä vanhemmilta. Osa vastaajista kertoi miettivänsä mielessään menoja ja tuloja ja pysyvänsä siten kartalla tilanteestaan. Huolestuttavaa on, että jopa 14 % vastasi, että ei ollut seurannut rahankäyttöään ja 3 % vastaajista oli sitä mieltä, että ei tiennyt, miten rahankäyttöä seuraisi. Rahankäytön seuraaminen sysää luultavimmin miettimään rahankäyttöä tarkemmin, sillä silloin on tietoinen käytettävissä olevista varoista. Tuskin monellakaan nuorella on niin paljon rahaa, etteikö hyötyisi rahankäytön seuraamisesta. Se on kuitenkin keino ja taito etenkin omilleen muuttaessa selviytyä taloudellisista velvoitteista.

Kuvio 13. Lukiolaisten rahankäytön seurantatavat.

Niiltä vastaajilta, jotka kertoivat seuraavansa rahankäyttöään, kysyttiin myös miten usein he rahankäyttöään seuraavat. 46 % eli selvä enemmistö oli seurannut rahankäyttöään viikoittain. Seuraavaksi eniten (29 %) rahankäyttöä oli seurattu päivittäin ja kolmanneksi eniten (22 %) kuukausittain. 3 % vastaajista kertoi seuranneensa rahankäyttöään vain muutaman kerran vuodessa. Lukiolaisilla ei välttämättä ole päivittäisiä ostoksia tai maksuja, joten viikoittainen rahankäytön seuraaminen vaikuttaa hyvältä.

Tutkimuksessa haluttiin selvittää, minkälaisista asioista rahankäyttöön liittyen lukiolaiset ovat keskustelleet ja kenen kanssa. Vastata sai kaikki vaihtoehdot, jotka itselle sopisivat. Kuviosta 14 nähdään, että vastausten perusteella kotona oli keskusteltu selkeästi eniten säästämisestä ja toiseksi eniten ostopäätöksen tekemisestä. 11 % vastaajista oli sitä mieltä, että kotona ei ollut keskusteltu rahankäytöstä ollenkaan.

Kuvio 14. Lukiolaisten rahankäyttöön liittyvät keskustelunaiheet kotona, koulussa ja kavereiden kanssa.

Opettajan kanssa koulussa eniten esillä olleet rahankäyttöön liittyvät puheenaiheet olivat pikavipit ja sijoittaminen. 19 % vastaajista oli sitä mieltä, että opettajan kanssa ei ollut tullut puheeksi mikään rahankäyttöön liittyvä asia. Kavereiden kanssa lukiolaiset olivat keskustelleet eniten ostopäätöksen tekemisestä sekä säästämisestä. Miehet olivat keskustelleet kavereiden kanssa selkeästi naisia enemmän sijoittamisesta, sillä miehistä 52 % ja naisista 28 % oli keskustellut sijoittamisesta kavereiden kanssa. Vastaajista 13 % oli sitä mieltä, ettei ollut jutellut kavereiden kanssa ollenkaan rahaan liittyvistä asioista. Kun lukiolaisilta kysyttiin, kenen kanssa he keskustelevat, jos jokin rahankäyttöön liittyvä asia mietityttää, vastasi 92 % lukiolaisista vanhemmat. Kysymykseen sai valita useamman vaihtoehdon. Vanhempien jälkeen mieluisimmaksi keskustelukumppaniksi koettiin kaverit (44 %) ja 18 % vastaajista keskustelisi myös siskon tai veljen kanssa.

Lukiolaiset tuntevat keskustelevan eri tahojen kanssa rahankäyttöön liittyvistä asioista kiitettävästi. Tietenkin paras tulos tällaisessa kyselyssä olisi, jos ketään ei valitsisi vaihtoehtoa ”ei ole keskusteltu ollenkaan”. Etenkin se, että viidesosa vastaajista koki, ettei koulussa ollut puhuttu rahankäyttöön liittyvistä asioista ollenkaan, tuntuu huolestuttavalta. Voisi ajatella, että kyseisen vastausvaihtoehdon valitsisivat lukion nuorimmat opiskelijat, joilla on lyhyin koulutausta, mutta päinvastoin heidän osuus kyseisen vaihtoehdon valinneista oli pienin koko joukosta. Nuorimmat olivat kuitenkin vähiten keskustelleet

raha-asioista kavereiden kanssa, joten voi olla, että rahasta puhuminen kavereiden kanssa lisääntyy ikääntyessä.

5.2.5 Säästäminen ja sijoittaminen

Säästäminen ja sijoittaminen -osion kysymyksillä haluttiin saada tietoa siitä, säästävätkö ja sijoittavatko lukiolaiset ja miksi kyllä tai miksi eivät. Lisäksi haluttiin tietää, oliko lukiolaisten vanhemmat tai jokin muu taho säästänyt heille tai sijoittanut heidän puolestaan. Kuviosta 15 nähdään, että suurin osa laittoi rahaa säästöön satunnaisesti. 27 % vastasi säästäneensä joka kuukausi ja 14 % oli säästänyt säännöllisesti, mutta harvemmin kuin kuukausittain. 16 % vastaajista ei ollut laittanut rahaa säästöön ollenkaan. Aikaisemman tutkimuksen mukaan säästöjä tai sijoituksia oli 48 %:lla nuorista, joten siihen nähden tämän kyselyn tulokset vaikuttavat hyvältä.

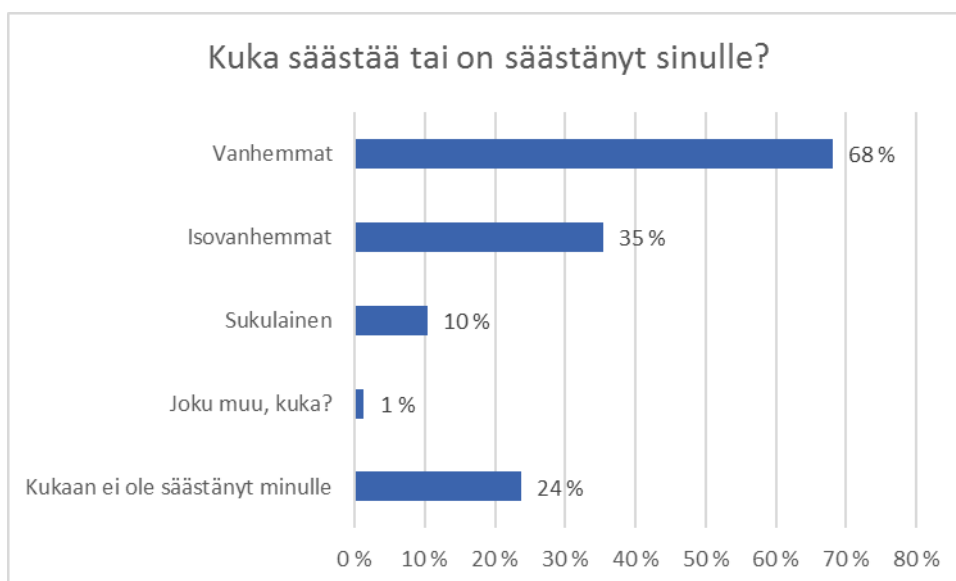
Kuvio 15. Lukiolaisten säästäminen.

Suurin osa lukiolaisista säästi tulevaisuutta ja yllättäviä menoja varten sekä pahan päivän varalle. Muutama vastaaja kertoi säästäneensä asuntoon ja autoon, useampi vastaaja säästi matkaan tai opiskelijaelämää varten. Niistä, jotka eivät olleet laittaneet rahaa säästöön, suuri osa kertoi syyksi sen, että joko tuloja, mistä säästää ei ollut tai niistä ei jäänyt mitään säästöön. Joku mainitsi, että ei ole säästänyt erikseen, mutta on pitänyt huolen siitä, että käyttötilillä on aina rahaa. Muutama kertoi, ettei ole saanut aikaiseksi

säästää tai luoda säästötiliä. Jotkin vastaajat kertoivat, että he mielummin sijoittavat rahat kuin laittavat säästöön.

Vaikka lukiolaiset kertoivatkin säästävänsä pahan päivän varalle ja tulevaisuutta varten, kertoi moni säästävänsä toiselle tilille tai jopa pitävänsä käyttötilin rahoja säästöinä. Säästäminen nähdään siis enemmänkin tilisäästämisenä, vaikka tavoitteet ovatkin osalla pitkällä. Vastausten perusteella myöskin selvää on, että lukiolaiset erottelevat säästämisen ja sijoittamisen kahdeksi eri asiaksi, sijoittamista ei nähdä säästämisenä vaan omana lajinaan.

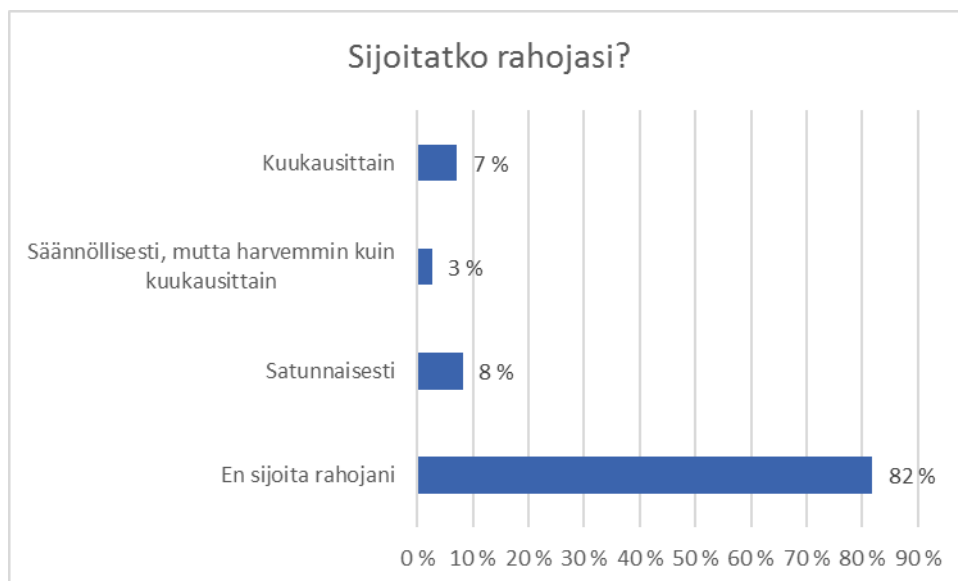
Lukiolaisilta kysyttiin myös sitä, oliko joku muu säästänyt heille. Kysymykseen sai valita kaikki sopivat vaihtoehdot. Selkeästi eniten lukiolaisille olivat säästäneet vanhemmat. Isovanhemmat olivat säästäneet noin kolmannekselle vastaajista. Jopa 24 % vastaajista kertoi, että kukaan ei ollut säästänyt heille (kuvio 16). Niistä lukiolaisista, joille kukaan ei ollut säästänyt, 28 % ilmoitti, että ei itsekään säästänyt, kun taas niistä, joille oli säästetty, vain 12 % kertoi, ettei säästä ollenkaan. Tästä voidaan päätellä, että kotoa tai lähipiiristä saatu malli säästämisestä lisää nuoren omaa säästämistä.

Kuvio 16. Lukiolaisille säästäneet henkilöt.

Kuviosta 17 nähdään, että jopa 82 % lukiolaisista kertoi, että ei ole sijoittanut rahojaan. Satunnaisesti oli sijoittanut 8 %, kuukausittain 7 % ja säännöllisesti, mutta harvemmin kuin kuukausittain 3 % lukiolaisista. Aikaisemman tutkimuksen tulosten mukaan

säännöllisesti oli sijoittanut 10 % ja silloin tällöin 29 %. Tosin kyseiseen kyselyyn vastanneet olivat 18–25-vuotiaita, joten voi olla, että ikä on tulosten erojen selittävä tekijä.

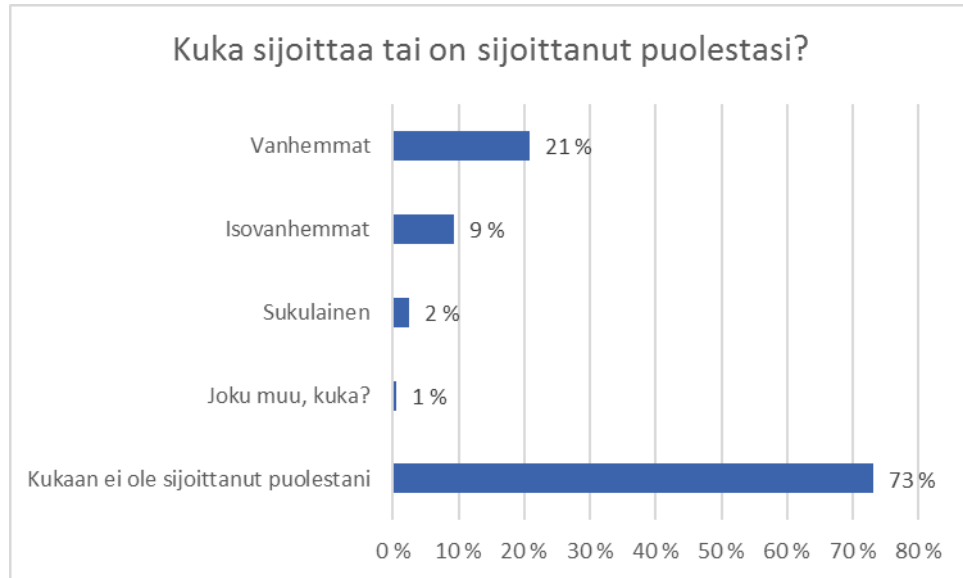
Kuvio 17. Lukiolaisten sijoittaminen.

Toisin kuin säästämisessä, sijoittamisessa oli eroja miesten ja naisten välillä. Miehistä 23 % vastasi sijoittaneensa säännöllisesti tai satunnaisesti, kun taas naisilla vastaava luku oli 16 %. Rahojaan sijoittaneet lukiolaiset kertoivat, että olivat sijoittaneet sen takia, että saisivat tuottoja rahoilleen. Osa kertoi, että sijoitettaessa raha pysyy säästössä ja osa sijoitti pahan päivän varalle sekä tulevaisuutta silmällä pitäen. Muutama vastaaja kertoi sijoittaneensa, koska se on järkevää. Aikaisemmassa tutkimuksessa yleisin nuoria sijoittamaan motivoinut asia oli omavaraisuuden saavuttaminen, mutta tässä tutkimuksessa kyseinen tekijä ei noussut esille.

Suurin osa niistä lukiolaisista, jotka eivät olleet sijoittaneet, kertoi syyksi sille, etteivät ole sijoittaneet, sen, että eivät osaa tai tiedä asiasta mitään. Osa kertoi, että ei ole tullut ajatelleeksi sijoittamista tai ei ole kokenut sitä vielä ajankohtaiseksi. Muutama myös ihmetteli, mihin alaikäinen muka voisi sijoittaa. Osa myös kertoi, että ei ole halunnut sijoittaa eikä ole ollut kiinnostunut sijoittamisesta. Muutama vastaaja myös koki sijoittamisen hankalana ja heitä pelotti rahan menettäminen. Osa kertoi esteenä olevan sen, ettei rahaa ole.

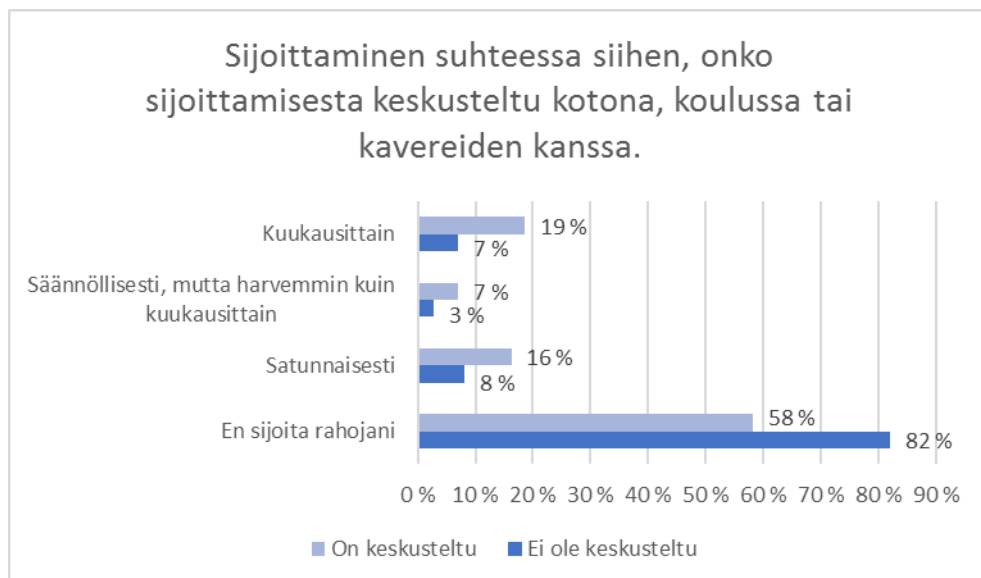
Samoin kuin säästämiseen liittyen, kysyttiin sijoittamiseenkin liittyen sitä, oliko joku muu sijoittanut lukiolaisten puolesta. Kymykseen sai valita kaikki itselleen sopivat

vaihtoehdot. Kuviosta 18 nähdään, että 73 % lukiolaisista vastasi, että kukaan ei ollut sijoittanut heidän puolestaan. Eniten nuorten puolesta olivat sijoittaneet vanhemmat ja toiseksi eniten isovanhemmat.

Kuvio 18. Lukiolaisten puolesta sijoittaneet henkilöt.

Ne lukiolaiset, joiden puolesta oli sijoitettu, olivat itse sijoittaneet huomattavasti niitä lukiolaisia enemmän, joiden puolesta ei ollut sijoitettu. 43 % niistä, joiden puolesta oli sijoitettu, oli itsekään sijoittanut säännöllisesti tai satunnaisesti, kun taas niistä, joiden puolesta ei ollut sijoitettu, vain 9 % oli sijoittanut säännöllisesti tai satunnaisesti.

Kuvio 19. Lukiolaisten sijoittaminen suhteessa siihen, onko aiheesta keskusteltu.

Kuviosta 19 nähdään, että ne henkilöt, jotka olivat keskustelleet sijoittamisesta kotona, koulussa tai kavereiden kanssa, sijoittivat niitä henkilöitä, jotka eivät olleet sijoittamisesta keskustelleet, enemmän. 42 % niistä, jotka kertoivat keskustelleensa sijoittamisesta jonkun kanssa, oli sijoittanut rahojaan säännöllisesti tai satunnaisesti. Vastaava luku niillä, jotka eivät olleet sijoittamisesta keskustelleet, oli vain 18 %.

Sijoittaminen on lukiolaisille selkeästi vierasta, osalle se tuntuu hankalalta ja suurin osa ei tiedä siitä mitään. Samoin kuin on aikaisemmissa tutkimuksissa, tämänkin kyselyn vastausten perusteella kotoa tai lähipiiristä saadulla esimerkillä sekä sijoittamisesta keskustelulla muiden kanssa näyttää olevan selkeä vaikutus siihen, sijoittaako nuori itse. Vastausten perusteella lukiolaisille on kyllä säästetty, mutta ei juurikaan sijoitettu muiden toimesta. Tämä taas saa pohtimaan sitä, ymmärtääkö nuori, että esimerkiksi rahastosäästäminen on sijoittamista. Vai onko tosiaan niin, että vanhempien säästäminen on vain tilisäästämistä. Joka tapauksessa etenkin ne nuoret, jotka eivät ole sijoittaneet, selkeästi pitävät säästämistä ja sijoittamista toisistaan erillä olevina asioina ja näistä kahdesta sijoittaminen on se, josta ei juurikaan mitään ymmärretä.

5.2.6 Väittämät

Kyselylomakkeen lopussa oli 15 väittämää rahankäyttöön liittyvistä asioista. Väittämien avulla oli tarkoitus selvittää, miten nuoret kokevat tietyt asiat ja miten he arvioivat omia tietojaan. Väittämiin oli neljä vastausvaihtoehtoa, jotka olivat 1 täysin eri mieltä, 2 jokseenkin eri mieltä, 3 jokseenkin samaa mieltä ja 4 täysin samaa mieltä. Taulukossa 2 on esitelty kaikki väittämät, lukiolaisten valitsemat vastaukset sekä vastausten keskiarvot.

Taulukko 2. Väittämät rahankäyttöön liittyvistä asioista.

	1 täysin eri mieltä	2 jokseenkin eri mieltä	3 jokseenkin samaa mieltä	4 täysin samaa mieltä	Keskiarvo
Suunnittelen rahankäyttöäni	3 %	14 %	55 %	28 %	3,1
Ostopäätöstä tehdessäni mietin, tarvitsenko tätä todella	0 %	7 %	50 %	42 %	3,3
Rahankäyttöni on holtitonta	47 %	36 %	14 %	3 %	1,7
Minua kaduttaa usein tekemäni ostos	49 %	41 %	8 %	2 %	1,6
Vanhempani seuraavat rahankäyttöäni	21 %	25 %	38 %	16 %	2,5
Laskun maksamatta jättämisestä voi seurata oikeudenkäynti	5 %	19 %	40 %	37 %	3,1
Laskun maksamatta jättämisestä voi seurata maksuhäiriömerkintä	1 %	1 %	18 %	80 %	3,8
Tiedän, mitä tarkoittaa maksuhäiriömerkintä	4 %	6 %	32 %	58 %	3,4
Tiedän, mikä tarkoittaa korko	1 %	3 %	18 %	78 %	3,7
Voisin ottaa tiukan paikan tullen (nyt tai tulevaisuudessa) pikavipin	85 %	14 %	0 %	1 %	1,2
Tiedän, mistä pikavippejä saa	14 %	20 %	35 %	31 %	2,8
Tulevaisuuteen varautuminen säästämällä on mielestäni tärkeää	1 %	3 %	28 %	69 %	3,7
Tiedän, mitä sijoittamisella tarkoitetaan	3 %	9 %	37 %	52 %	3,4
Minua kiinnostaa sijoittaminen	15 %	29 %	31 %	26 %	2,7
Tiedän, miten voin sijoittaa/aloittaa sijoittamaan	30 %	31 %	24 %	15 %	2,2

Väittämien vastausten perusteella lukiolaisten rahankäyttö vaikuttaa varsin hallitulta. Suurin osa lukiolaisista suunnittelee rahankäyttöään ja miettii ostopäätöstä tehdessään, onko ostos tarpeellinen. Suurin osa myös koki, että oma rahankäyttö ei ole holtitonta eikä tehtyä ostosta kaduta usein. Hieman yli puolet oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä sen kanssa, että vanhemmat seuraavat heidän rahankäyttöään.

Suurin osa koki tietävänsä, mikä on maksuhäiriömerkintä. Kuitenkin 24 % oli täysin tai jokseenkin eri mieltä sen kanssa, että laskun maksamatta jättämisestä voi seurata oikeudenkäynti. Sen sijaan tiedettiin, että laskun maksamatta jättämisestä voi seurata maksuhäiriömerkintä. Myös koron käsite vaikuttaa olleen vastaajille tuttu. Kukaan kyselyyn vastanneista ei ollut ottanut pikavippiä ja väittämien perusteella vain 1 % vastaajista oli täysin samaa mieltä siitä, että voisi tiukan paikan tullen ottaa pikavipin. Loput 99 % olivat täysin tai jokseenkin eri mieltä väittämän kanssa. Väittämien perusteella yli puolet lukiolaisista näytti kuitenkin tietävän, mistä pikavippejä saisi otettua.

Säästäminen vaikuttaa olevan nuorten mielestä tärkeää, sillä vain 4 % ei pitänyt tulevaisuuden varautumista säästämällä tärkeänä. Sijoittaminenkin käsitteenä näyttäisi olleen tuttu lukiolaisille, vain 12 % oli sitä mieltä, ettei tiedä mitä sijoittamisella tarkoitetaan. Mielenkiinto sijoittamista kohtaan näyttää jakautuvan kahtia, kuitenkin vähän reilu puolet lukiolaisista oli sitä mieltä, että sijoittaminen kiinnostaa. Selkeä enemmistö, 61 %

lukiolaisista, oli kuitenkin jokseenkin tai täysin eri mieltä siitä, että tietäisi, miten voi sijoittaa tai aloittaa sijoittamaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaista on lukiolaisten rahankäyttö, millaisista asioista lukiolaiset rahaan liittyen keskustelevat sekä säästävätkö ja sijoittavatko he rahojaan. Lukiolaiset ovat vielä nuoria, osin lapsia, mutta kuitenkin jo sen ikäisiä, että he voivat tienata myös itse omat rahansa ja päättää ainakin osaltaan niiden käytöstä. Lukioiässä olisi hyvä jo omata hyvät taloustaidot, sillä seuraavat askeleet elämässä – omilleen muutto, töiden tai opiskelun aloitus, laskujen maksaminen, vakuutusten ja mahdollisten lainojen ottaminen – edellyttävät niitä. Siksi juuri lukioiässä olevien nuorten rahankäytön tutkiminen oli erityisen mielenkiintoista.

Lukiolaisten rahankäytöstä ei paljastunut tutkimuksessa huolestuttavia piirteitä. Rahankäyttö tuntuu olevan sellaista kuin sen nuorilla ajattelisikin olevan: rahaa käytetään kahviloihin, ruokapaikkoihin, muihin ruokaostoksiin, elokuvaan ja harrastuksiin. Kyselyn myötä ilmi tuli, että rahankäyttökohdekysymyksen vastausvaihtoehdoista olivat jääneet pois selkeästi merkittävät kohteet: vaatteet ja kauneuteen liittyvät tuotteet. Onneksi ne pystyi mainitsemaan valitsemalla ”johonkin muuhun, mihin?” -vaihtoehdon.

Lukiolaiset lainaavat toisilleen pieniä summia rahaa, jos jollain ei juuri sillä hetkellä ole varaa esimerkiksi yhteiseen tekemiseen tai omat rahat ovat jääneet kotiin. Kyselyn vastausten mukaan nuoret harkitsevat ostopäätöksiään ja suunnittelevat rahankäyttöään. Montaa nuorta oli harmittanut joku aikaisemmin tehty ostos sen turhuuden takia ja luulisi, että tällaiset kokemukset osaltaan lisäävät ostosten tarpeellisuuden harkitsemista.

Nuorista ilahduttavan moni kertoi säästäneensä säännöllisesti tai satunnaisesti. Säästäminen nähtiin selkeästi enemmänkin tilisäästämisinä kuin minään muuna muotona. Säästämisinä ajateltiin myös se, että tietää käyttötilillä olevan aina tietyn verran rahaa. Sijoittaminen koettiin säästämisestä erillään olevana ja vaikeana asiana. Moni lukiolaisista kertoi, ettei sijoita, koska ei tiedä tai ymmärrä asiasta mitään. Kotoa saadulla mallilla tai sijoittamisesta keskustelemisellä muiden kanssa oli vaikutusta siihen, oliko nuori sijoittanut vai ei.

Tutkimuksen merkittävimmäksi tulokseksi nouseekin juuri nuorten heikot tiedot koskien sijoittamista. Moni lukiolainen ei edes tiennyt, miten voisi sijoittaa. Sijoittaminen olisi syytä nostaa esille etenkin kouluissa, mutta myös vanhempien tietojen ja taitojen

mukaan kotona. Sijoittamiseen liittyviä asioita voisi tutkia kotona myös yhdessä, jos vanhemmiltakin puuttuu käytännön kokemus. Myös pankkien kannattaisi tehdä esimerkiksi nuorille kohdistettua sosiaalisen median sisältöä, jossa yksinkertaisesti lähestyttäisiin sijoittamista tai kutsua esimerkiksi täysi-ikäistyvä nuori pankkiin juttelemaan erilaisista rahan liittyvistä asioista. Helppo tapa konkretisoida sijoittamisen hyödyt on esittää nuorelle korkoa korolle -ilmiö esimerkiksi kuviona. Kun nuori ensin saataisiin kiinnostumaan sijoittamisesta, olisi hänen varmasti mahdollista löytää valtavasti lisäinformaatiota aiheesta kirjoista ja Internetistä.

Jatkotutkimuksena olisi mieleenkiintoista tutkia kaikkia lukioikäisten ikäluokkiin kuuluvia henkilöitä. Tässä tutkimuksessa kohderyhmänä olivat lukiolaiset, sillä heidän koulustaustansa on yhteneväinen ja tarkoitus oli selvittää, minkälaista juuri heidän joukossaan ja iässään rahankäyttö on. Laajentamalla tutkimus koskemaan kaikkia valittujen ikäluokkien nuoria saataisiin kattavampaa tietoa nuorten rahankäytöstä ja samalla voitaisiin myös vertailla eri koulutusasteella opiskelevien rahankäyttöä. Lisäksi jatkotutkimuksissa nuorten ikähaarukan voisi määritellä laajemmaksi ja ottaa kyselyyn mukaan vanhempia vastaajia, jolloin voitaisiin tutkia sitä, miten nuorten rahankäyttö muuttuu iän karttuessa. Myös pelkkä nuorten säästämiseen ja sijoittamiseen keskittyvä tutkimus olisi mielenkiintoinen vaihtoehto jatkotutkimukselle.

LÄHTEET

Ahlavuo, H. 2018. Lukiolaiset ja osakesäästäminen. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutus. Espoo: Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 28.11.2019 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/147558/Harry_Ahlavuo_Lukiolaiset_ja_osakesaastaminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Alhonen, M. 2018. Nuorten aikuisten maksuhäiriömerkintä – Syyt ja seuraukset. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutus. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 28.11.2019 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/146192/Alhonen_Minna.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Atkinson, A.; McKay, S.; Kempson, E. & Collard, S. 2006. Levels of Financial Capability in the UK: Results of a baseline survey. FSA. Consumer Research 47. Viitattu 14.10.2019 https://www.researchgate.net/profile/Elaine_Kempson/publication/4779613_Levels_of_Financial_Capability_in_the_UK/links/5a5b8f304585154502789d8a/Levels-of-Financial-Capability-in-the-UK.pdf?origin=publication_detail.

Blomgren, J.; Maunula, N. & Hiilamo, H. 2014. Sairastuttaako velka? 15 vuoden seurantatutkimus pitkäaikaisesti ylivelkaantuneista. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014) : 3, s. 245–263. Viitattu 14.10.2019 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116221/blomgren.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kela.

Hiltunen, L. 2009. Validiteetti ja reliabiliteetti. Viitattu 25.11.2019 http://www.mit.jyu.fi/OPE/kursit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hovila, M. 2015. Velkaantunut alaikäinen – Suojeleko laki tai virkavalta? Julkaisussa K. Majamaa (toim.) Nuoret, velka ja yhteiskunta – Koukusta loukkuun. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 23–28. Viitattu 28.11.2019 https://muntalous.fi/wp-content/uploads/2016/01/Nuoret-velka-ja-yhteiskunta_Koukusta-loukkuun_Seminaarijulkaisu-2015_Majamaa.pdf.

Kolonen, V. 2002. Nuorten velkaantuminen ja maksuhäiriöt. Teoksessa M. Autio; A. Eresmaa; V. Heinonen; V. Koljonen; P. Paju & T.-A. Wilska (toim.) Pakko riittää. Näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen. Helsinki: Yliopistopaino, 12–118.

Korhonen, N. & Nissinen, S. 2017. Nuorten talousosaaminen ja maksuhäiriöt. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutus. Helsinki: Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Viitattu 28.11.2019 <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/146865/KorhonenNooraNissinenSimo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kuluttajaliitto ry 2014. Velkaopas. Helsinki: Kuluttajaliitto. Viitattu 15.10.2019 https://www.kuluttajaliitto.fi/wp-content/uploads/2016/02/Velkaopas_Kuluttajaliitto---kopio.pdf.

Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38. Annettu Helsingissä 26.4.2019. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1978/19780038#L7P6>.

Laki velan vanhentumisesta 15.8.2003/728. Annettu Helsingissä 15.8.2003. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030728>.

Luottotietolaki 11.5.2007/527. Annettu Helsingissä 11.5.2007. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070527>.

Lowell 2019a. Maksu myöhässä? Viitattu 15.10.2019 <https://maksumyohassa.fi>.

Lowell 2019b. Mitä perinnässä tapahtuu? Perinnän vaiheet. Viitattu 16.10.2019 <https://www.lowell.fi/asiakkaat/artikkelit/mita-perinnassa-tapahtuu/>.

Markkinointi&Mainonta 2017. Tutkimus: Nuorten heikot taloustaidot huolettavat suomalaisia. Viitattu 28.11.2019 <https://www.marmai.fi/uutiset/tutkimus-nuorten-heikot-taloustaidot-huolettavat-suomalaisia/8119fe1b-c43b-3f72-8ce6-3ca8f2718b9b>.

Mellais, M. 1991. Vapautuvien vankien ylivelkaantuminen. Sosiaali- ja terveysministeriön kehittämissosaston selvityksiä 1991:3. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Meltzer, H.; Bebbington, P.; Brugha, T.; Farrell, M. & Jenkins, R. 2012. The relationship between personal debt and specific common mental disorders. *European Journal of Public Health* Vol 23, No. 1. s. 108–113. Viitattu 14.10.2019 https://www.researchgate.net/publication/221877731_The_relationship_between_personal_debt_and_specific_common_mental_disorders.

Muttalainen, V. 1991. Kohti luottoyhetiskuntaa. Henkilöluottojen yleistymisen yhteiskunnallinen, taloudellinen ja moraalinen tausta sekä kuluttajien velkaantuminen ja velkaongelmien nykytilanne Suomessa. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 6. Helsinki: Ykköspaino.

Niskakangas, T. 2019. Suomalaisten asenne velkaan muuttui, kulutusluottojen määrä nousi ennätystasolle. Helsingin Sanomat 2.8.2019. Viitattu 15.10.2019 <https://www.hs.fi/talous/art-2000006191775.html>.

Nordea Bank Oyj 2019. Nuoret raha ja sijoittaminen. Sijoittamiskyselyn tuloksia. Viitattu 28.11.2019 <https://mb.cision.com/Public/434/2758892/960c24c997c26777.pdf>.

Nuorisosasuntoliitto ry 2019. Oletko valmis? Viitattu 27.11.2019 <http://nal.fi/asumisen-abc/oletko-valmis/>.

Oikeuslaitos 2019. Talous ja valkaneuvonta. Perinnän eteneminen ja perintäkulut. Viitattu 16.10.2019 https://oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/talous_ja_velkaneuvonta/ylivelkaantuminen/perinnaneteneminenjaperintakulut.html.

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 4. painos. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 28.11.2019 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.

Pantzar, J. 2018. Miksi talouslukutaitoja tulisi edistää? Julkaisussa Suomen Pankki (toim.) Talouslukutaito 2020-luvulla. Viitattu 7.10.2019 https://www.suomenpankki.fi/globalassets/fi/raha-ja-maksaminen/maksujarjestelmat/suomen-pankki-katalystina-maksuneuvosto/maksuneuvoston_e-kirjanen_2018_talouslukutaito_2020-luvulla.pdf.

Peura-Kapanen, L. 2012. Nuorten talousosaamisen edistäminen – opas toimijoille. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. Viitattu 14.10.2019 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152342/Nuorten_taluousosaamisen_edistaminen.pdf?sequence=1.

Peura-Kapanen, L. 2013. Nuorten itsenäistyminen edellyttää talousosaamista. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 4/2013. Viitattu 14.10.2019 https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_012.html?s=0.

Popomaronis, T. 2019. Warren Buffett: This is the No. 1 mistake parents make when teaching kids about money. CNBC 30.7.2019. Viitattu 27.11.2019 <https://www.cnn.com/2019/07/30/warren-buffett-this-is-the-no-1-mistake-parents-make-when-teaching-kids-about-money.html>.

Rehn, O. 2018. Esipuhe. Julkaisussa Suomen Pankki (toim.) Talouslukutaito 2020-luvulla. Viitattu 14.10.2019 https://www.suomenpankki.fi/globalassets/fi/raha-ja-maksaminen/maksujarjestelmat/suomen-pankki-katalystina-maksuneuvosto/maksuneuvoston_e-kirjanen_2018_talouslukutaito_2020-luvulla.pdf.

maksaminen/maksujärjestelmat/suomen-pankki-katalystina-maksuneuvosto/maksuneuvoston_e-kirjanen_2018_talouselukutaito_2020-luvulla.pdf.

Suomen Asiakastieto Oy 2019. Maksuhäiriötilastot. Viitattu 7.10.2019 https://www.asiakastieto.fi/media/press_room/1/releases/maksuhairiotilasto-paymentdefaultstatistics_q1-2019.pdf.

Suomen Ekonomit ry 2019. Tutkimus: Yli puolet suomalaisista pitää nuorten talousosaamisen tasoa huonona. Viitattu 14.10.2019 https://www.ekonomit.fi/kirjoitukset/-/asset_publisher/BkI3SXTU5i6u/content/tutkimus-yli-puolet-suomalaisista-pitaa-nuorten-talousosaamisen-tasoa-huonona.

Suomen Pankki 2019. Kotitalouksien velkaantumisaste ja korkorasitus Suomessa. Viitattu 15.10.2019 https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/kuviopankki/rahoituksen-suhdannemittarit/yksityisen-sektorin-velkaantuneisuus-tai-velanhoitorasite/velkaantumisaste_ja_korkorasitus/.

Suomen Unicef 2019. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 28.11.2019 https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf.

SurveyMonkey 2019. Kyselytutkimuksen otoskoko. Viitattu 25.11.2019 <https://fi.surveymonkey.com/mp/sample-size/>.

Säästöpankkiryhmä 2018. Pinttynyt käsitys nuorista romukoppaan – nuori haluaakin säästää, suhtautuu talouteensa positiivisesti ja näkee sijoittamisen arvovalintana. Viitattu 28.11.2019 <https://www.saastopankki.fi/fi-fi/saastopankkiryhma/saastopankkikeskus/saastopankkiliitto/ajan-kohtaista/saastamisbarometri-2018>.

Takuusäätiö 2019a. Käräjäoikeuden ja ulosoton ilmoittamat maksuhäiriömerkinnät. Viitattu 16.10.2019 <https://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/maksuhairiomerkinna/merkinnat-ja-niiden-voimassaoloaika/karajaoikeuden-ja>.

Takuusäätiö 2019b. Erilaiset vanhentumisajat. Viitattu 16.10.2019 <https://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/velan-vanhentuminen/erilaiset-vanhentumisajat>.

Taloudellinen tiedotustoimisto 2018. Nuorten talousosaaminen – Tutkimus suomalaisnuorten talousosaamiseen liittyvistä asenteista ja toiveista. Viitattu 28.11.2019 <https://www.kunkoululoppuu.fi/assets/uploads/2018/11/Nuorten-talousosaaminen-raportti.pdf>.

Tilastokeskus 2019a. Velat kasvoivat reaalisesti vajaan prosentin. Viitattu 15.10.2019 https://www.stat.fi/til/velk/2018/velk_2018_2019-06-20_kat_001_fi.html.

Tilastokeskus 2019b. Liitekuvio 4. Kotitalouksien velkaantumisaste. Viitattu 15.10.2019 http://www.tilastokeskus.fi/til/rtp/2018/rtp_2018_2019-09-27_kuv_004_fi.html.

Tilastokeskus 2019c. Ulosottovelallisia 303 000 vuoden 2018 lopussa. Viitattu 16.10.2019 https://www.stat.fi/til/uloa/2018/uloa_2018_2019-04-10_tie_001_fi.html.

Tilastokeskus 2019d. Lukiokoulutus. Viitattu 25.11.2019 <https://www.stat.fi/til/lop/index.html>.

T. Rowe Price 2018. 10th Annual Parents, Kids & Money Survey. Viitattu 27.11.2019 <https://www.slideshare.net/TRowePrice/t-rowe-prices-10th-annual-parents-kids-money-survey>.

Valtakunnanvoudinvirasto 2019. Ulosotto Suomessa – Ulosottolaitoksen tilastoja vuodelta 2018. Julkaisu 2019:2. Viitattu 28.11.2019 https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/material/attachments/vvv2/vvvliitteet/kJEYwmT4Z/Ulosotto_Suomessa_2018.pdf.

Valtiovarainministeriö 2019. Selvitys keinoista ehkäistä kotitalouksien liiallista velkaantumista. Työryhmän mietintö. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:56. Helsinki: Valtiovarainministeriö. Viitattu 19.10.2019 <https://vm.fi/documents/10623/12504166/Selvitys+keinoista+ehkäistä+kotitalouksien+liiallista+velkaantumista/a9e402b4-f2f6-3cf6-e673-aff9692a6f25/Selvitys+keinoista+ehkäistä+kotitalouksien+liiallista+velkaantumista.pdf?version=1.0>.

Whitebrad, D. & Bingham, S. 2013. Habit Formation and Learning in Young Children. Viitattu 27.11.2019 <https://mascdn.azureedge.net/cms/the-money-advice-service-habit-formation-and-learning-in-young-children-may2013.pdf>.

Kyselylomake

Lukiolaisten rahankäyttö

Taustatiedot

1. Ikä *

- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20 tai yli

2. Sukupuoli *

- Nainen
- Mies
- Muu

3. Asutko vanhempiesi/hooltajiesi kanssa? *

- Kyllä
- En

4. Käyn koulun ohella töissä *

- Kyllä
- En

Rahankäyttö

5. Kuinka paljon rahaa saat käyttöön kuukaudessa? *

- 0e
- 1-20e
- 21-40e
- 41-70e
- 71-100e
- yli 100e

6. Keneltä/mistä saat rahaa? (Voit valita useamman) *

- Vanhemmilta
- Isovanhemmilta
- Sukulaiselta
- Palkkaa töistä
- Opintotukea Kelasta
- Jostain muualta, mistä?

7. Kuinka paljon rahaa käytät kuukaudessa? *

- 0e
- 1-20e
- 21-40e
- 41-70e
- 71-100e
- yli 100e

8. Mihin yleensä käytät rahasi? (Voit valita useamman) *

- Kahviloihin/ruokapaikkoihin
- Alkoholiin
- Tupakkaan
- Peleihin
- Elokuihin
- Harrastuksiin

- Bensaan
- Säästämiseen
- Sijoittamiseen
- Johonkin muuhun, mihin?

9. Onko sinua joskus harmittanut jokin tekemäsi ostos myöhemmin? *

- Kyllä
- Ei

10. Miksi sinua harmitti myöhemmin? *

Lainaaminen

11. Keneltä olet lainannut rahaa? (Voit valita useamman) *

- Vanhemmilta
- Siskolta/veljeltä
- Isovanhemmilta
- Sukulaiselta
- Kaverilta
- Pankista
- Ottanut pikavipin
- Joltain muulta, keneltä?
- En ole lainannut rahaa keneltäkään

12. Kuinka paljon rahaa olet lainannut? *

- 1-10 euroa

- 11-20 euroa
- 21-30 euroa
- 31-50 euroa
- yli 50 euroa

13. Mihin tarkoitukseen olet lainannut rahaa? *

14. Kenelle olet itse lainannut rahaa? (Voit valita useamman) *

- Vanhemmille
- Siskolle/veljelle
- Isovanhemmille
- Sukulaiselle
- Kaverille
- Jollekin muulle, kenelle?
- En ole lainannut rahaa kenellekään

15. Kuinka paljon rahaa olet lainannut toiselle? *

- 1-10 euroa
- 11-20 euroa
- 21-30 euroa
- 31-50 euroa
- yli 50 euroa

16. Mihin tarkoitukseen sinulta on lainattu rahaa? *

17. Keneltä lainaisit mieluiten? *

- Vanhemmilta
 Siskolta/Veljeltä
 Isovanhemmilta
 Sukulaiselta
 Kaveriilta
 Joltain muulta, keneltä?

Rahankäytön seuraaminen ja rahasta keskustelu

18. Millä tavoin seuraat rahankäyttöäsi? (Voit valita useamman) *

- Verkkopankin kautta
 Säilytän laskut ja kuitit
 Kirjoitan ylös tulot ja menot
 Jollain muulla tavalla, miten?
 En seuraa rahankäyttöäni
 En tiedä, miten seuraisin rahankäyttöäni

19. Miten usein seuraat rahankäyttöäsi? *

- Päivittäin
 Viikoittain
 Kuukausittain
 Muutaman kerran vuodessa

20. Mistä seuraavista rahankäyttöön liittyvistä asioista olette keskustelleet kotona?
(Voit valita useamman) *

- Ostopäätöksen tekemisestä

- Laskujen maksamisesta
- Pikavipeistä
- Lainaamisesta
- Säästämistä
- Sijoittamisesta
- Ei ole keskusteltu ollenkaan

21. Mistä seuraavista rahankäyttöön liittyvistä asioista olette keskustelleet koulussa opettajan kanssa?

(Voit valita useamman) *

- Ostopäätöksen tekemisestä
- Laskujen maksamisesta
- Pikavipeistä
- Lainaamisesta
- Säästämistä
- Sijoittamisesta
- Ei ole keskusteltu ollenkaan

22. Mistä seuraavista rahankäyttöön liittyvistä asioista olette keskustelleet kavereiden kanssa?

(Voit valita useamman) *

- Ostopäätöksen tekemisestä
- Laskujen maksamisesta
- Pikavipeistä
- Lainaamisesta
- Säästämistä
- Sijoittamisesta
- Ei ole keskusteltu ollenkaan

23. Kenen kanssa keskustelet, jos sinua mietityttää jokin rahankäyttöön liittyvä asia?

(Voit valita useamman) *

- Vanhempien
- Siskon/veljen

- Isovanhempien
- Sukulaisen
- Kaverin
- Opettajan
- Jonkun muun, kenen?

Säästäminen ja sijoittaminen

24. Laitatko rahaa säästöön? *

- Kuukausittain
- Säännöllisesti, mutta harvemmin kuin kuukausittain
- Satunnaisesti
- En laita rahaa säästöön

25. Miksi säästät? *

26. Miksi et säästä? *

27. Sijoitatko rahojasi? *

- Kuukausittain
- Säännöllisesti, mutta harvemmin kuin kuukausittain
- Satunnaisesti

En sijoita rahojani

28. Miksi sijoitat? *

29. Miksi et sijoita? *

30. Kuka säästää tai on säästänyt sinulle? (Voit valita useamman) *

- Vanhemmat
- Isovanhemmat
- Sukulainen
- Joku muu, kuka?
- Kukaan ei ole säästänyt minulle

31. Kuka sijoittaa tai on sijoittanut puolestasi? (Voit valita useamman) *

- Vanhemmat
- Isovanhemmat
- Sukulainen
- Joku muu, kuka?
- Kukaan ei ole sijoittanut puolestani

Väittämät

32. Vastaa seuraaviin väittämiin sen mukaan, miten samaa mieltä väittämän kanssa olet.

*

	1 täysin eri mieltä	2 jokseenkin eri mieltä	3 jokseenkin samaa mieltä	4 täysin samaa mieltä
Suunnittelen rahankäyttöäni	☐	☐	☐	☐
Ostopäätöstä tehdessäni mietin, tarvitsenko tätä todella	☐	☐	☐	☐
Rahankäyttöni on holtitonta	☐	☐	☐	☐
Minua kaduttaa usein tekemäni ostos	☐	☐	☐	☐
Vanhempani seuraavat rahankäyttöäni	☐	☐	☐	☐
Laskun maksamatta jättämisestä voi seurata oikeudenkäynti	☐	☐	☐	☐
Laskun maksamatta jättämisestä voi seurata maksuhäiriömerkintä	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mitä tarkoittaa maksuhäiriömerkintä	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mikä tarkoittaa korko	☐	☐	☐	☐
Voisin ottaa tiukan paikan tullen (nyt tai tulevaisuudessa) pikavipin	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mistä pikavippejä saa	☐	☐	☐	☐
Tulevaisuuteen varautuminen säästämisellä on mielestäni tärkeää	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mitä sijoittamisella tarkoitetaan	☐	☐	☐	☐
Minua kiinnostaa sijoittaminen	☐	☐	☐	☐
Tiedän, miten voin sijoittaa/aloittaa sijoittamaan	☐	☐	☐	☐